

Қасым-Жомарт ТОҚАЕВ:
ЖЕР МӘСЕЛЕСІНЕ
ҚАТЫСТЫ ТҮБЕГЕЙЛІ
ШЕШІМ ҚАБЫЛДАНУЫ
ТИІС

2-бет

ЖАҢА ҚАЗАҚ
ӘЛІПБИ – РУХАНИ
ТӘУЕЛСІЗДІК БАСТАУЫ

3-бет

Азат ПЕРУАШЕВ:
ЖАҢАДАН ҚҰРЫЛАТЫН
АГЕНТТІКТІҢ ФУНКЦИЯЛАРЫН
ҚАЙТАЛАЙТЫН ОРГАНДАРДЫ
ЖОЮ КЕРЕК

5-бет

ҚАЗАҚҰНИ

РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҚОҒАМДЫҚ - САЯСИ АПТАЛЫҚ

www.qazaquni.kz

qazaquni2000@gmail.com

2000 жылғы 11 тамыздан шыға бастады

№5 (927) 1.02.2021 жыл

КҮШ АТАСЫ

– Палуан-ай, сізді көрмегелі де көп болды-ау... Ауылға келгеніңді естіп едік. Барып сәлемдесуге ақпанның қары үстемелеп, мойын бұрғызбай жатыр... – деп Рысбек есіктен кіре сөйледі...

8-9 бет

Қазыбек ИСА, ҚР Парламенті Мәжілісінің депутаты:

ХАЛЫҚТЫ ӨЗ ЕРКІНЕН ТЫС

ВАКЦИНА

ҚАБЫЛДАУҒА ЕШКІМ МІНДЕТТЕЙ АЛМАЙДЫ

Ортамызды ойсыратып кеткен пандемия ылаңынан соң қазір халыққа вакцина егу де ең шулы мәселеге айналып отыр. Оған вакцинаньң қауіпсіздігіне ел сенімі аз екені, жергілікті жерлердегі ақпараттың анық болмауы, желілерде көп көлденең ақпараттардың тарауы тағы басқа жағдайлар себеп болуда. Адам өз денсаулығын сақтау үшін, өміріне өте қауіпті коронавирусқа шалдықпау үшін вакцинаны қай кезде өз еркімен қабылдайды – вакцинаның қауіпсіздігіне және пайдалы екеніне 100 пайыз көзі жеткенде ғана. Оған дейін халықты өз еркінен тыс ешкім вакцина қабылдауға міндеттей алмайды.

4 бет

ЖЕРГЕ ИЕМІЗ ДЕЙМІЗ-АУ...

Тәуелсіздік жарияладық деп қуаныштан жүрегіміз жарылып кете жаздады. Ал сосын ше? Қайткенде де атқаруға тиісті міндеттерімізді мүлдем жылы жауып қойдық. Қазақтық, перзенттік борыш-қарызды да, парызды да ұмыта бастадық.

6 бет

НОВОЕ ПРОЧТЕНИЕ ЭТНОНИМА «ҚАЗАҚ» – ЭТО ВОЕННОЕ СОСЛОВИЕ

Этноним «қазақ», несомненно, тесно связан с тюркским казачеством, о чем свидетельствует не только дошедшая до нас семантика этого слова, но и образ жизни древних кочевников. Многоженство, аменгерство, «Жеті Ата» очень осложняло ситуацию для молодого мужчины. Наличие в аулах свободных от семьи джигитов создавало в среде казахов-многоженцев (тюрков) напряженную атмосферу...

10 бет

АТЫҢ ӨЗГЕРМЕСІН...

Балаға ат қою өмірде бір-ақ рет болатын ұлы рәсім әрі сүннет амалдың ең мұқаммал берігі. Қазақ халқы бұл рәсімге аса құрметпен, бірақ сақтықпен қараған. Он ойланып, мың толғанып, бір ұйықтап, бір түс көріп, тіпті аянмен балаға нәм берген.

7 бет

Қасым-Жомарт ТОҚАЕВ:

ЖЕР МӘСЕЛЕСІНЕ ҚАТЫСТЫ ТҮБЕГЕЙЛІ ШЕШІМ ҚАБЫЛДАНУЫ ТИІС

ҚР Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев Үкіметке қараша айына дейін Жер кодексіне түзету енгізілуін қамтамасыз етуді тапсырды.

«Ауыл шаруашылығын дамыту барысында жер қатынастары маңызды рөл атқаратыны белгілі. Биыл Жер кодексінің жекелеген нормаларына жарияланған мекелердің мерзімі аяқталады. Осыған орай жер жөніндегі комиссияның жұмысын жандандыру қажет. Ұсыныстар байыппен талқыланып, түбегейлі шешім қабылдануы тиіс. Үкіметке биыл қараша айына дейін Жер кодексіне түзетулер енгізілуін қамтамасыз етуді тапсырамын», — деді Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев Үкіметтің кеңейтілген отырысында.

Еске сала кетсек, бұған дейін ақжолдық Мәжіліс депутаты Берік Дүйсембинов жер мәселесіне

қатысты мораторийдің мерзімі аяқталып қалғанын, сондықтан жер мәселесіне нүкте қою керектігін айтып, депутаттық сауал жолдаған болатын.

«Ақ жол» партиясының депутаттық сауалында: «Біз Президент Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаевтың жер мәселесіне қатысты ұстанымын

толық қолдай отырып және мораторий мерзімінің аяқталуын ескеріп, жер заңнамасына жедел түрде тиісті түзетулер енгізу қажет деп санаймыз.

Жоғарыда айтылғандарды ескере отырып, «Ақ жол» партиясы Қазақстан Республикасының Үкіметіне Жер кодексіне тиісті өзгерістер мен толықтыруларды енгізіп, елді алаңдатқан жер дауының шешілуіне нүкте қойылуы деп санайды» деп атап көрсетілген болатын.

«Ақ жол» партиясы Үкіметтің жанындағы Жер жөніндегі комиссияға шетелдік компаниялар мен азаматтарына жерді сатуға, сондай-ақ, Қазақстанмен шекаралас шет мемлекеттер мен олардың азаматтарына жерді жалға беруге тыйым салу туралы ұсыныстарын жолдаған еді, бірақ белгісіз себептермен, Комиссияның қорытынды Хаттамасына енгізілмей қалды.

ЖЕМҚОР ҚЫЗМЕТКЕРДІҢ БАСТЫҒЫ ДА ҚЫЗМЕТТЕН БОСАТЫЛАДЫ

Сыбайлас жемқорлықпен күрес мәселесінде қатаңдық қашан да қажет-ақ. Бұл өз кезегінде сала барысындағы жұмыстың нәтижелі болуына жол ашпақ.

Ендігі жерде елімізде қызметкері жемқорлыққа ұрынса, басшысы лауазымынан бірден босатылады. Бұл туралы ҚР Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігінің төрағасы Алик Шпекбаев айтты.

«2020 жылы қарамағындағы қызметкерлердің сыбайлас жемқорлық әрекеттері үшін 6 саяси қызметші отставкаға жіберіліп, 9 саяси қызметкер, сондай-ақ әкімшілік мемлекеттік қызмет лауазымындағы 39 басшы және квазимемлекеттік сектордың 5 топ-менеджері тәртіптік жауапкершілікке тартылды», — деді

Алик Шпекбаев агенттіктің алқа отырысында.

Сонымен қатар ол жиын барысында отставка туралы жаңалықтар азаматтар мен БАҚ-тың жіті назарында екенін ерекше атап өтті.

«Барлығы басшы болуға ұмтылады, бірақ кез-келгені қарамағындағы қызметкері үшін жауапкершілік алуға дайын емес. Отставкаға кету туралы жай өтініш беру және іс жүзінде отставкаға кету — екі түрлі әрекет. Жиі берілетін ескертулер мен сөгістер азаматтардың тек ашуын туғызады. Сондықтан, заңмен қоса моральдік-этикалық қағидағарды да басшылыққа алатын уақыт келді. Осы тұрғыда біз кеңесіп, агенттік қызметкері сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылыққа жол берсе, оның тікелей басшысын атқаратын

лауазымынан бірден босату туралы шешім қабылдадық. Тек басшылар сыбайлас жемқорлық фактісін өз бетінше анықтап, жолын кескен жағдайларда ғана қолданылмайды», — деді агенттік басшысы.

Алдағы уақытта сала басшысының бұл ұсынысы қатаң түрде орындалатын болса, жең ұшына жалғасқан жемқорлықтың жолын кесуге өз септігін тигізе ме деген үміт бар.

ЖЕР УЧАСКЕСІН ОНЛАЙН РӘСІМДЕУГЕ БОЛАДЫ

Еліміздегі цифрландыру саласының жұмысын одан әрі ілгерілету мақсатында алдағы уақытта елімізде 100 жаңа IT-компания құрылып, 10 мыңнан астам білікті маман дайындалмақ. Бұл туралы Үкіметтің кеңейтілген отырысында Премьер-Министр Асқар Мамин айтты.

«Экономиканы сапалы цифрландыру бойынша белсенді жұмыс жалғасады. 2021 жылы талшықты-оптика 2 мыңнан астам ауылда пайда болады. Жер учаскесін беру процесі түбегейлі өзгереді. Жер учаскесін онлайн рәсімдеуге болады», — деді Асқар Мамин.

Премьер-Министрдің айтуынша, мемлекеттік қызметтердің 90 пайызы смартфон арқылы қолжетімді болады. 100 пайыз проактивті әлеуметтік төлемге көшу де жоспарланып отыр.

«Мәліметтерді өңдеу және сақтау саласындағы инвестиция өсімі 72 млрд. теңгені құрайтын болады. Инновациялық жобалар 6 млрд. теңгеге гранттық қаржыландыру алады», — деді Премьер-министр. Бұл өз кезегінде еліміздің цифрландыру саласының қарқынды дамуына жол ашпақ.

ОҚУШЫ ТЕРІ АУРУЛАРЫН АНЫҚТАЙТЫН САЙТ ЖАСАДЫ

Назарбаев зияткерлік мектебінде білім алып жүрген маңғыстаулық Аймұрат Жеткізенов ғылыми жоба аясында тері ауруларын анықтайтын сайт жасап шығарды.

Кейін дәрігердің кеңесімен арнайы платформаға айналдырылған оқушының еңбегі бүгінде өз жемісін бере бастады. Бүгінде аталмыш портал арқылы бөртпенің қандай ауру екенін білуге болады. Ол үшін жараны суретке түсіріп, сайтқа енгізе жеткілікті.

Аймұрат жасаған «SkinSaver» сайтындағы арнайы бағдарламалық код 9 түрлі дертті анықтап бере алады.

«Медицина мамандары қандай да бір дертті өзі анықтай алмаса, не күмәні болса осы сайтқа өзінің науқасындағы бөртпенің суретін енгізіп, осы сайт арқылы дертті нақтылап, анықтауға болады», — деді Аймұрат Жеткізенов.

Ал, оқушының жетекшісі, инфоралтың пәні мұғалімі Ақмарал Алмабекова «SkinSaver» сайтына жасау арқылы дерматология саласындағы деректер базасын көбейткенін айтады.

Осылайша оқушы медицина қызметкерлері мен студенттерге көмек көрсеткісі болған.

Денедегі кез келген бөртпенің фотосурет арқылы анықтау барысында оқушы Python бағдарламалау тілін қолданғандығын айтады.

АҚПАРАТ САЛАСЫНДАҒЫ МАМАНДАРҒА АЛҒЫС АЙТТЫ

2020 жылы коронавирустың таралуы кезеңінде Ақпарат министрлігінің жұмысы ерекше болғандығын Үкімет басшысының орынбасары тілге тиек етті. Әлбетте, індеттің әсері ешбір сала мамандарына оңайға соқпағаны белгілі. Осы тұста, дер кезінде халыққа дұрыс әрі, нақты ақпарат жеткізу үшін қауіп-қатерге бас тігіп, оқиға орнынан табылған әріптестеріміздің еңбегі айрықша атап өтуге тұрарлық.

«Әсіресе, «халық үніне құлақ асатын мемлекет» тұжырымдамасын жүзеге асыру ең алдымен министрліктің тікелей қызметіне байланысты. Дер кезінде халыққа жеткізе білу, халыққа түсіндіре білу маңызды. Осы орайда қиын жағдайда ештеңе жасырылған жоқ, барлығы елге жарияланды», — деді Е.Тоғжанов ҚР Ақпарат және қоғамдық даму министрлігінің кеңейтілген алқа мәжілісінде.

Бұл тұрғыда ол аталған

министрлік тарапынан ауқымды жұмыстар атқарылғанын жеткізді. «Ақпарат саласында жұмыс істейтін барлық азаматтарға алғыс айтуға рұқсат етіңіздер. Қиын жағдайда бірде-бір азамат кейін тартпады. Осы кезеңде ешқайсысы басын бұғып қалмады, тікелей атсалысты», — деді Үкімет басшысының орынбасары.

Қарапайым халықтың дұрыс ақпаратпен дер кезінде қамтамасыз етілуі аса маңызды. Өз кезегінде бұл елдің дүрлікпей, қиын-қыстау кезеңнен шығар жолға дұрыс бағыт-бағдар берері анық.

МЕМЛЕКЕТТІК КІРІСТЕР КОМИТЕТІ ЖАҢА ҚОСЫМШАНЫ ІСКЕ ҚОСТЫ

Қазақстандықтардың жұмыс берушінің қанша жалақы, табыс салығы, зейнетақы жарналары және әлеуметтік аударымдарын есептегенін тексеруге мүмкіндігі бар.

Мемлекеттік кірістер комитеті «e-Salyq Azamat» мобилді қосымшасындағы «қызметкердің еңбегіне ақы төлеу» сервисін іске қосты. Ол қызметкерге есептелген жеке табыс салығының, зейнетақы жарналарының, міндетті әлеуметтік аударымдардың және медициналық сақтандыруға әлеуметтік аударымдардың сомаларын қарауына жол ашпақ. Сервис 2020 жылдың 1 тоқсанынан бастап салым кезеңдері бойынша қолжеткізу үшін электрондық цифрлық қолтаңба арқылы немесе SMS пароль арқылы сәйкестендіруден өту қажет. SMS Халыққа қызмет көрсету

орталығының мобилді азаматтар базасында тіркелген ұялы телефон нөміріне түседі. Деректерді қарау үшін «Салық әмияны», «Қызметкердің еңбегіне ақы төлеу» бөлігіне өтіп, жыл мен кезеңді таңдау қажет.

Мәліметтер болмаса немесе деректер сәйкес келмеген жағдайда, салым есептегіш түзету үшін жұмыс берушіге жүгіну қажет. МКК «E-Salyq Azamat» тегін мобилді қосымшасын «App Store» немесе «Play Market» -тен жүктеуі алады.

ШӘКІРТТЕР «АДАЛДЫҚ ӘЛІППЕСІН» ОҚУЫ МҮМКІН

Мектеп бағдарламасына «Адалдық әліппесі» енгізілуі мүмкін. ҚР Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігінің төрағасы Алик Шпекбаевтың бұл ұсынысы құптауға тұрарлық деп білеміз.

Балаларға бесіктен бөлі шықпай жатып ағылшын тілін оқытқанша, «Адалдық әліппесін» үйрету аса тиімді. Өйткені, жарқын қолында екені, бесенеден белгілі.

«Парасаттылық идеологиясын насихаттауда үздіксіз кешенді білім беру маңызды. Біз қазіргі таңда Білім министрлігімен негізгі мектеп пәндерінің бағдарламасына парасаттылық идеологиясын енгізуді пысықтадық. Осы ретте «Егемен Қазақстан» республикалық газетінің басқарма төрағасы, Агенттіктің Қоғамдық кеңесінің мүшесі Дархан Қыдыр-

әлінің «Адалдық әліппесін» әзірлеу туралы бастамасы назар аударуға тұрарлық. «Тәрбие тал бесіктен басталады» дегендей, бұл кадам балаларды ерте жастан адал өмір сүруге баулуға ықпал етеді», — деді Алик Шпекбаев агенттіктің алқа отырысында. Сонымен қатар ол азаматтарды мемлекеттік органдардың қызметіне тарту институттары мен тетіктерін нығайту маңызды міндет екендігін баса айтты.

Сонымен қатар жиын барысында, сала басшысы егерткіте қоғам өкілдері барлық аппараттық кеңестерге, кадрлық және мемлекеттік сатып алу бойынша комиссияларға қатысатындығын айтты. Бұл өз кезегінде, ҚР Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігі жұмысының ашықтығы мен айқындығының жоғары деңгейін көрсететіндігі сөзсіз.

ҚР Премьер-Министрі Асқар Мамин өткізген Қазақ тілі әліпбиін латын графикасына көшіру жөніндегі ұлттық комиссия отырысында жетілдірілген жаңа латын әліпбиі нұсқасын көріп қуанып қалдық.

Ұлттық кеңестегі біздің ұсынысымыз, екі диграф әріпті алып тастап, Ш-ны диакритикалық таңбамен беру, Ч әрпін мүлде алып тастау және қазақтың І әрпін қайтару туралы сұрауымыздың бәрі орындалыпты!

Тек біздің ұсынғанымыздай «і» әріптерін бұрын біз басындағы нүктесімен жазып келдік, сол күйі сақталуы үшін соңғы нұсқадан «і» мен «и» әріптері таңбаларының орнын ауыстыру керек. Сонда «і» әрпі бұрынғыдай төбесіндегі нүктелерімен, ал «й», «и» әріптері нүктесіз болады.

құтқарыңыздар!» – деген қазақ жазушылары мен ғалым, зиялыларының Ашық хаты да «Қазақ үні» газетінде былтыр жарияланды.

Қазір кез келген жерде латын әліпбиімен қазақша, кириллицамен орысша, екі нұсқа жазулы тұрады. Елдің бәрі оңайын таңдап, кириллица нұсқасын оқиды. Бұл қазақтілділердің де Латын әліпбиін үйренуге кері әсерін тигізіп, кедергі келтіруде. Осы мәселеге де бір шешім айтылуы тиіс» – деп ұсынған едік.

Бұл мәселе бұдан бұрын «ҚАЗАҚТЫҢ «І» ӘРПІН ҚАЙТАРЫП, екі диграфты өзгерту керек!» деген атпен «Қазақ үні» газетінде жарияланған мақаламызда және кейін ұлт зиялыларының Ашық хатында да көтерілген болатын.

«Ал Ш әрпін SH деп диграфпен белгілегенше, Ш-ны S деп белгілеу керек

ЖЕТПІ! РУХАНИ ЖАҢҒЫРУҒА БАСТЫ БАҒЫТ БОЛҒАН ЖАҢА ӘЛІПБИДІҢ ДЕ НЕГІЗГІ МАҚСАТЫ ОСЫ ЕМЕС ПЕ?!» – деп жазған едік.

Ұлттық кеңестегі ұсынысымыз жерде қалған жоқ. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың 2019 жылғы 21 қазандағы латын графикасы негізінде қазақ тілі әліпбиін жетілдіру жөніндегі жарлығы шықты. Осы тапсырманы орындау аясында әліпбидің 40-тан астам нұсқасы, сондай-ақ қазақ тілінің емле ережелерінің жобалары мен пернетақтадағы әріптердің орналасу тәртібі қаралғандықтан Үкіметтегі Ұлттық комиссияда айтылды. Таныстырылған жетілдірілген әліпбиде бұдан бұрынғы 32 әріптен біз айтқан «Ч» әрпін алып тастап, 31 әріп қалыпты. Әліпби тек латын әліпбиі базалық жүйесі таңбаларынан құралған.

• Дүбірлі дүние

ӘЛЕМ МЕМЛЕКЕТТЕРІ ҚАНДАЙ ВАКЦИНАНЫ ТАҢДАДЫ?

ҚР ДСМ Санитариялық-эпидемиологиялық бақылау комитетінің вакцинаға көнетін инфекцияларды бақылау басқармасының басшысы Нұршай Әзімбаева вакциналауға қатысты өткен лекторий барысында әлем мемлекеттері қандай вакцинаны таңдағандығына тоқталып өтті.

«АҚШ, Канада, Жапония мен Оңтүстік Корея АҚШ-тың Moderna компаниясының вакцинасын пайдалануда. АҚШ пен Канада, одан бөлек Еуроодақ елдері, Аргентина, Мексика, Сауд Арабиясы, Бахрейн елдері BioNTech/Pfizer вакцинасын егіп бастады. Ал Ұлыбритания, Үндістан мен Аргентина Oxford Biomedica – Astrazeneca компаниясының вакцинасын таңдады. Ресейден шығатын Sputnik V вакцинасын Беларусь, Боливия, Аргентина, Алжир, Сербия пайдаланып жатыр. Қазірдің өзінде ресейлік вакцина 1 миллион адамға салынып қойды», – деді Нұршай Әзімбаева Zoom арқылы ұйымдастырылған лекторийде.

Сонымен қатар, Қытай және Біріккен Араб Әмірліктері қытайлық вакцинаны ектіріп жатыр. 20 қаңтарға дейін әлемде 46 млн. 890 мың адамға коронавирускқа қарсы вакцина егілді. Атап айтқанда, АҚШ-та – 15,7 млн. адамға, Қытайда – 15 млн. адамға, Ұлыбританияда – 5 млн. адамға, Израильде – 3 млн. адамға, БАӘ-де – 2,1 млн. адамға салынған. Ал, елімізде 1-ақпаннан бастап халықтың кейбір топтарына коронавирус инфекциясына қарсы вакцина егуді бастау жоспарланып отыр.

ЕЛДЕН ШЫҒУҒА ТҮЙІМ САЛЫНДЫ

Әлемді жайлаған коронавируспен күрес кезінде әр мемлекет өзінше әрекет етіп жатқаны белгілі. Ал Португалия үкіметі жаңа коронавируспен таралуы болдырмау үшін Испаниямен шекараны жабу туралы шешім қабылдады.

Сондай-ақ 14 күн ішінде билік азаматтардың елден әуе және жер үсті көлігімен шығуына шектеу қойып отыр. Бұған дейін республика Парламенті төтенше жағдай режимін 14 ақпанға дейін ұзартқан еді.

Португалия билігі індетпен күрес барысында адамдардың жүрісін шектеу, зейнеткерлікке шыққан дәрігерлерді ауруханаға қайта жұмыс істеуге жұмылдыруы зор міндеттердің тұрғандығын жеткізді. Бұл елде инфекцияның таралу қарқынының артуына байланысты қолға алынған шаралар.

Сонғғы тәуелік елде COVID-19 салдарынан 303 науқас қайтыс болса, бұл Португалиядағы эпидемия басталғаннан бергі ең жоғары көрсеткіш. 24 сағат ішінде 16 432 адамда коронавирус анықталды.

COVID-19 өлімі мен инфекция жұқтыру саны Лиссабон мен Вале-ду-Тежу аймағында ең көп тіркелген. Денсаулық сақтау министрі Марта Темиданың айтуынша, мұнда пневмонияның шамамен 50%-ын британиялық коронавирус штаммы одан әрі қоздыра түскен.

ЖАҢА ҚАЗАҚ ӘЛІПБИІ - РУХАНИ ТӘУЕЛСІЗДІК БАСТАУЫ

ҰЛТТЫҚ КЕҢЕСТЕ ҰСЫНҒАНЫМЫЗДАЙ, ҚАЗАҚТЫҢ «І» ӘРПІ ҚАЙТАРЫЛЫП, ЕКІ ДИГРАФ ТҮЗЕЛДІ!

Қазыбек ИСА, ҚР Парламенті Мәжілісінің депутаты

Айта кетейік, «Ақ жол» партиясы латын графикасындағы қазақ әліпбиіне өтуді 2007 жылғы Ұлттық концепциясын қабылдағаннан бері насихаттап келеді.

2017 жылы Елбасы Нұрсұлтан Назарбаевтың Бастамасымен қазақ тілі әліпбиін латын графикасына көшіру жұмыстары басталды. Содан бері партия төрағасы, Мәжіліс депутаты Азат Перуашевтан бастап, әліпби туралы комиссияға өз нұсқаларымыз бен ұсыныстарымызды беріп келдік. Бұл туралы 2017 жылғы 14 қыркүйектегі ҚР Парламенті Мәжілісінде өткен «Мемлекеттік тілдің латын графикасындағы әліпбиінің бірыңғай стандартын енгізу мәселелері туралы» Парламенттік тыңдауда сол кездегі А.Байтұрсынұлы атындағы Тіл білімі институтының

директоры Ерден Қажыбектің жасаған баяндамасында атап айтылды.

2019 жылы 6 қыркүйектегі Ұлттық кеңестің алғашқы отырысында жасаған баяндамамызда Мемлекеттік тіл туралы заң қабылдауды ұсынғанда латын әліпбиі туралы да өз түзетулерімізді айтқан болатынбыз.

«Тіл туралы айтқанда, міндетті түрде әліпбиге тірелесің. Латын әліпбиіне өткенді Қасым-Жомарт Кемелұлы, өзінің о бастан көңіл аударып келесіз. Қолдануда қолайсыздық тудырған үтірлі нұсқаға нүкте қойған да өзіңіз болатынсыз.

Еліміз үшін стратегиялық маңызы зор мақсат, Рухани тәуелсіздігіміздің бастауы – Латын әліпбиіне де көзіміз үйреніп, көзіміз сеніп келе жатыр. Бірақ бір-екі түзетуді айтпай кетуге болмайды. Біріншіден, соңғы ақутты нұсқада І әрпінің бас әрпі жоғалып кеткен – И әрпі екеуін де бір І таңбамен белгілеген. «Қазақтың І әрпін қайтарып, екі диграфтан

ЖАҢА ҚАЗАҚ ӘЛІПБИІ							
№	латынша	кирилше	әріптің атауы	№	латынша	кирилше	әріптің атауы
1	Aa	Аа	а	11	Oo	Оо	о
2	Ää	Әә	ә	12	Öö	Өө	ө
3	Bb	Бб	бы	13	Pp	Пп	пы
4	Dd	Дд	ды	14	Qq	Ққ	қы
5	Ee	Ее	е	15	Rr	Рр	рр
6	Ff	Фф	фы	16	Ss	Сс	сы
7	Gg	Гг	г	17	Şş	Шш	шы
8	Gğ	Ғғ	ғ	18	Tt	Тт	ты
9	Hh	Хх, Нн	һы	19	Uu	Уу	уу
10	Ii	Ии, Ыы	и	20	Üü	Үү	ү
11	Jj	Јј	ј	21	Ūū	Ұұ	ұ
12	Kk	Кк	к	22	Vv	Вв	вы
13	Ll	Лл	лы	23	Yy	Үү	ы
14	Mm	Мм	мы	24	Zz	Зз	зы
15	Nn	Нн	ны				
16	Dğ	Ғғ	ғ				

еді. Ал SH деп белгіленген, қазақтың тіл дыбысына жат, орыс тілінен келген Ч әрпін мүлде алып тастау керек! Әрі мұндай екі таңбалы емес – бір-ақ таңба болар еді. Бұл 2 әріп мұнда 4 әріптің орнын алып отыр. Елбасы тапсырмасының өзі әріптерді ықшамдау емес пе еді? Диграфтан апострофқа өткен кездің өзінде-ақ бұл әріптер бір әріппен белгіленіп еді ғой. Тек үстіндегі апострофты ақутқа ауыстыра салу кімге қиындық тудырды екен? Өйткені «Асхана», Асхат» сөздері Ashana – Ашана, ал Ashat – Ашат деп оқылады ғой... Есімі Исхак, Исхак дегендер атын ертең Ishaq деп жазса, оны мынау Ш әрпін SH деп жазғанда, ел қалай оқып, қалай атайтынына аузымыз бармай отыр?.. Исхақтар жиналып, жаңа әліппе комиссиясының мүшелерін іздеп жүрмесін? Диграфтан ел болып, айқайлап жүріп зорға құтылғанда, екі диграф әріп не үшін кіргізілді екен? Бұларды да түзеу керек. «Жеті рет өлшеп, бір рет кес» деген қазақ. Сондықтан, Ш әрпін SH деп белгілеген дұрыс емес, S деп белгілеу керек.

«Ч» әрпі болмаса, күн көре алмайтын болса да қазақтың тіл дыбысы заңдылығына бағынуымыз керек. Сондықтан алып тастау керек. «Чемпион» мен «чемоданды» қазақ баяғыдан чемпион мен шабадан деп айтып келе жатыр. Одан қирап қалған ешкімді көрген жоқпыз. Сонымен бірге V әрпін белгіленген, орыс тілінен келген «В» дыбысы туралы да осылай айтуға болады.

«Ч» МЕН «В» СИЯҚТЫ «ЛЕГИОНЕР» ДЫБЫСТАРСЫЗ КҮН КӨРЕТІН УАҚЫТ

Бұл әліпбиде қазақ тілінің 28 дыбысы толық қамтылған. Қазіргі ә(ä), ө(ö), ү(ü), ұ(ū) және ғ(ğ), ш(ş) қазақ әріптері диакритикалық таңбалармен берілген.

Әліпбиде халықаралық тәжірибеде қолданыста бар умляут (¨), макрон (¯), седиль (˘), бревис (˘) диакритикалық таңбалары қолданылған. Әліпби қазақ тілінің жазу дәстүріндегі оның «бір дыбыс – бір әріп» принципіне толық сәйкес келеді. Жаңа әліпбиге кезең-кезеңімен көшу 2023 жылдан бастап 2031 жыл аралығында жоспарланып отыр.

«Жетілдірілген әліпби нұсқасы қазақ тілінің дамуына жаңа серпін беріп, оның заманауи үрдістерге сай жаңғыруына ықпал етеді. Алдағы уақытта қазақ тілін латын графикалы әліпбиге кезең-кезеңімен көшіру бағытында қарқынды жұмыс жүргізу керек», – деді Үкімет басшысы А.Мамин.

Иә, осыдан 8 жыл бұрын 2013 жылы 19 ақпанда «Қазақ үні» газетінде «ЛАТЫН ӘЛІПБИЕНЕ КӨШУГЕ ҚАРСЫЛЫҚ – ҰЛТ МҰДДЕСІНЕ ҚАРСЫЛЫҚ!» – атты мақаласында

жазғанымыздай, кирилл құрсауынан шығып, латын графикасы негізіндегі қазақ әліпбиіне өту – кезіндегі рубль аймағынан шығып, төл теңгемізді қабылдағандай маңызды, Рухани тәуелсіздіктің бастауы болатыны анық.

Ұлттық рухани деколонизация латын әліпбиіне көшу әрекетімен басталуда.

Енді әрқайсымыз жаңа әліпбидің артықшылығын жалпы халыққа таныстыратын ақпараттық-насихаттық жұмысқа өз үлесімізді қосудымыз қажет.

Қазыбек ИСА, ҚР Парламенті Мәжілісінің депутаты:

ХАЛЫҚТЫ ӨЗ ЕРКІНЕН ТЫС ВАКЦИНА ҚАБЫЛДАУҒА ЕШКІМ МІНДЕТТЕЙ АЛМАЙДЫ

Әркім үшін де, мемлекет үшін де ең бастысы, басты байлық – адам денсаулығы! Былтырдан бері әлемді жайлаған коронавирус Қазақстанды да қатты шарпығаны белгілі. Оған мемлекетіміздегі басқару органдарындағы ұйымдастыру жұмыстарының кемшіліктері де өз кесірін тигізгені анық.

Ортамызды ойсыратып кеткен пандемия ылаңынан соң қазір халыққа вакцина егу де ең шулы мәселеге айналып отыр. Оған вакцинаның қауіпсіздігіне ел сенімі аз екені, жергілікті жерлердегі ақпараттың анық болмауы, желілерде көп көлденең ақпараттардың тарауы тағы басқа жағдайлар себеп болуда.

Адам өз денсаулығын сақтау үшін, өміріне өте қауіпті коронавирусқа шалдықпау үшін вакцинаны қай кезде өз еркімен қабылдайды – вакцинаның қауіпсіздігіне және пайдалы екеніне 100 пайыз көзі жеткенде ғана. Оған дейін халықты өз еркінен тыс ешкім вакцина қабылдауға міндеттей алмайды. Өйткені, Қазақстан Республикасының «Халық Денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі» Кодексінің 77-бабы 18-тармағы бойынша кез келген медициналық процедура, оның ішінде вакцина қабылдау да адамның өз еркімен, саналы түрде келісім бергенде ғана салынады. Қазақстанда вакцина қабылдаудан бас тартқанға ешқандай әкімшілік және қылмыстық жауаптылық жоқ. Кез келген қысым жасаушылық заңсыздық болып табылады.

Вакцинаны ережеге сай 18-

60 жас аралығындағылар ғана өз еркімен қабылдайды, ал 18-ге толмағандарға, балаларға вакцина салынбауы тиіс.

Бұл туралы күні кеше ғана өткен Үкіметтің кеңейтілген отырысында Қазақстан Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев нақты айтты: «Кейбір арандатушылық ақпараттарда айтылғандай, вакцина салу дегеніміз ешкімге күштеп вакцина салу емес».

Сонымен қатар, мемлекет бастысы осы вакцина қабылдауға ең бастысы – ел денсаулығының қауіпсіздігіне баса назар аударды. Қасым-Жомарт Кемелұлы отандық вакцинаны тестілеудің оңтайлы нәтижесіне сенім артатынын, «осы жағдайда вакцина қорытындысы жақсы нәтижелер көрсетсе, мен дәл осы қазақстандық вакцина салдырамын», – деп, ең алдымен вакцинаның қауіпсіздігі мен тиімділігі болуы тиістігін атап көрсетті.

Оның үстіне Қазақстанда коронавирусқа қарсы жаппай вакцинация ресми түрде I ақпаннан басталады. Вакцинацияның өзі туралы нақты ақпарат болмаған кезде, бұл вакцина барлық сынақтардан өткен-өтпегендігі, оның қауіпсіздігіне кепілдіктер бар-жоғы және тағы басқа күмән-күдіктер күшейіп

тұрғанда бұл қалай жүргізіледі? Өйткені вакцина әдетте әлемдік тәжірибе бойынша бірнеше жыл бойы сыналады.

Сонымен қатар, Pfizer және Moderna сияқты COVID-19 вакциналарын шығаратын фармацевтикалық компаниялар жасалған дәрі-дәрмектерді сынап көрген еріктілердің денсаулығында жағымсыз әсерлер пайда болған жағдайда жауапкершілік тартылмайды.

Екінші жағына, қазақстандықтар Pfizer-дің «қорқынышты» жанама әсерлері туралы ақпаратты бірінші кезекте ресейлік БАҚ-тан алып отыр. Яғни, фармацевтикалық соғыс, насихатқа қарсы тұру күшейіп тұр, бұл да халықтың тура ақпарат алуына кері әсер етуде.

Мысалы, Pfizer вакцинасын зерттеу хаттамасы барлық нәтижелерімен, жанама әсерлерімен және т.б. толығымен жарияланған. Барлық жанама әсерлер ашық түрде талқыланады. Ал Sputnik V вакцинасына арналған хаттама ресми сайтта жарияланған, бірақ нәтиже жоқ. Яғни, вакцина өндірушілер және біздің дәрігерлер ешқандай кепілдік бермейді, Денсаулық сақтау министрлігі мен дәрігерлер вакцина әкімшілігінің жана-

ма әсерлеріне жауап бермейді. Мұндай жағдайда кім өз өмірін қауіпке тігіп, вакцина салдырады? Осы себепті шетелдік вакцина жеткізушілерімен келісім жасасқан кезде пациенттерде туындауы мүмкін қауіпті салдар үшін жауапкершілікті өз мойнына алуы және зардап шеккен жағдайда келтірілген залалдың орнын толтыруы механизмін шартқа қосуды талап ету қажет. Егер мұндай жауапкершілік болмаса, біз отандық вакцинаның өндірісін күтуіміз керек, ол үшін біздің Денсаулық сақтау министрлігі және вакцина жасаушылардың өздері жауап беруі керек.

Басқаша айтқанда, вакцинацияның әлемдік тәжірибесін ұстану керек, содан кейін ғана тиімді вакцина таңдап, ерікті вакцинация жасау қажет.

Сондықтан біздің Денсаулық сақтау министрі А.В.Цой мырзаға бірер сұрағымыз бар:

1. Халыққа ұсынылып отырған вакцина қорытындысын дайындау бағытында қандай жұмыстар жүргізуде?

2. Сіз Денсаулық сақтау министрі ретінде вакцинаның қауіпсіз әрі тиімді екеніне кепілдік бере аласыз ба?

3. Вакцинаның қауіпсіздігі және пайдалылығы туралы медициналық қорытындыны халық қашан алады?

Барлық қажетті қорытындыны алғаннан кейін барып, Денсаулық министрінің өзі, орынбасарлары, бүкіл медицина қызметкерлері вакцина қабылдайды ма?

Сонда ғана елдің сенімі оянуы мүмкін...

«АҚ ЖОЛ»:

БАЛАЛАРДЫҢ ЦЕРЕБРАЛЬДЫ САЛ АУРУЫНЫҢ АУЫР ТҮРІН ТЕГІН ЕМДЕУ ҚАЖЕТ

«Ақ жол» депутаттары балалардың церебральды сал ауруының ауыр түрін емдеуді тегін медициналық көмектің берілген көлемінің тізбесіне енгізуді талап етеді. Бұл туралы Мәжілістің жалпы отырысында «Ақ жол» фракциясының депутаты Дания Еспаева депутаттық сауал жолдады.

ҚР ПРЕМЬЕР-МИНИСТРІНІҢ ОРЫНБАСАРЫ Е.Л. ТОҒЖАНОВҚА

Мүгедек адамдарды әлеуметтік қорғау шараларының тиімді жүйесін құру мемлекеттің әлеуметтік саясатының басым бағыттарының бірі болып табылады.

Қазақстан Республикасының Ұлттық генетикалық тіркелімінің деректері бойынша жыл сайын Қазақстанда туа біткен және тұқым қуалайтын патологиясы бар 2000-нан 3500-ге дейін бала туылады.

Қазіргі уақытта Қазақстанда 92 мыңнан астам мүгедек бала тұрады, оның ішінде 19 мыңнан астамында балалардың церебральды сал ауруы диагнозы бар.

Церебральды сал ауруы ең ауыр аурулардың бірі болып табылады және қозғалысты түзетудің, психологиялық-педагогикалық және әлеуметтік көмектің тұрақты бейімделуі әдістерін қажет етеді. Бұл балалардың ата-аналары үшін үлкен сынақ, бірақ олардың бәрі батылдық, шыдамдылық танытып, емделуге, оңалтуға үлкен материалдық шығындар жасап, өмірлерін жеңілдетуге тырысады.

Өкінішке орай, мемлекеттік жәрдем-

ақылардың мөлшері жеткіліксіз және церебральды сал ауруы бар балаларға консервативті әдістерді, ал кейбір жағдайларда хирургияны қамтитын барлық емдеу кешенін алуға мүмкіндік бермейді.

«Ақ жол» депутаттық фракциясына балалардың церебральды сал ауруының ауыр түрімен ауыратын балалардың ата-аналары өтініш жолдауда.

Ресей Федерациясында балаларды спастика мен төзімсіз ауырсындан құтқаратын баклофен сорғысын орнату арқылы емдеудің тиімді әдісі қолданылады. Сорғыны әр 5-6 жыл сайын ауыстырып, «Баклофен» препаратымен жылына 16 ампуладан, өмір бойы толтырып отыру керек.

Ресей азаматтары үшін бұл сорғыны орнату және оны «Баклофен» препаратымен толтыру федералды квоталар бойынша ақысыз негізде жүзеге асырылады.

Біздің азаматтар үшін бұл операцияның құны 1 миллион рубльден асады, ал жанармай құю құны шамамен жүз мың рубльді құрайды.

Ата-аналар мемлекеттік қаражат есебінен емдеу туралы әртүрлі инстанцияларға жүгінген кезде, оларға бұл ауру (балалардың церебральды сал ауруы) тегін медициналық көмектің кепілдік берілген көлемінің тізіміне кірмейді деп жауап береді. Бұдан басқа, баклофен помпасы Қазақстанда тіркелгеніне қарамастан, помпаға құйылатын «Баклофен» препараты қазіргі уақытта тіркелмеген және тиісінше оны жеткізу жүргізілмейді.

Осыған байланысты баклофен помпаларын орнату, оны толтыру бойынша

технологияны бекіту мүмкін емес, және бұл біздің ойымызша аталмыш ресім тегін медициналық көмектің кепілдік берілген көлемінің (ТМККК) қаражаты есебінен төлеуге енгізілмегеніне әсер етті.

Бұл жағдай Денсаулық сақтау министрлігінің ауру мүгедек балаларды емдеу үшін жедел араласуды қажет ететін өз азаматтарының проблемаларына жауапсыз көзқарасы болып табылады.

«Ақ жол» фракциясы Қазақстан сияқты бай мемлекетте заңнама, үкімет және уәкілетті мемлекеттік органдар ата-аналардың балаларды емдеуге ақша жинауға тура келетін жағдайларға жол бермеуі тиіс деп есептейді.

Жоғарыда айтылғандардың негізінде «Ақ жол» депутаттық фракциясы:

1) тегін медициналық көмектің кепілдік берілген көлемінің (ТМККК) тізбесіне балалардың церебральды сал ауруының ауыр түрін емдеуді енгізу.

2) осындай емдеу шеңберінде баклофен помпасын орнату жөніндегі операцияларды мемлекеттік қаржыландыруды, сондай-ақ оны тиісті дәрі-дәрмектермен тұрақты толтыруды сұрайды.

Құрметпен,
«Ақ жол» фракциясының
депутаттары

ЖАҢАДАН ҚҰРЫЛАТЫН АГЕНТТІКТІҢ ФУНКЦИЯЛАРЫН ҚАЙТАЛАЙТЫН ОРГАНДАРДЫ ЖОЮ КЕРЕК

Президенттің экономикалық қылмыстарға қарсы күрес жөніндегі жаңа агенттік құру туралы шешіміне байланысты «Ақ жол» қызмет аясы қайталанатын ведомстволарды жоюды талап етті және Үкіметке сайлауалды бағдарламаның кешенді ұсыныстарын, соның ішінде бизнесті қолдау, тәуелсіздікті нығайту, демократияны дамыту, әлеуметтік әділеттілікті қамтамасыз ету, сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес жөніндегі ұсыныстарын жіберді. Аталмыш депутаттық сауалды бүгін Азат Перуашев мәлімдеді.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ПРЕМЬЕР-МИНИСТРІ
А.Ұ. МАМИНГЕ

Кеше Үкімет отырысында Президент Қ.Тоқаев бірқатар маңызды тапсырмалар бергені белгілі.

Атап айтқанда, Президенттің ең резонансты бастамаларының бірі экономикалық қылмыстарға қарсы күрес жөніндегі жаңа агенттік құруды атап өту керек, оның мақсаты – жалған кәсіпорындармен және қасақана төлеушілермен жұмыс жасау.

Бұл ретте, елімізде осыған ұқсас мәселелермен айналысатын кемінде екі мемлекеттік орган бар – бұл сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігі және ҚР Қаржы министрлігінің Экономикалық тергеу қызметі.

Олардың қызметі қандай белгілі бір дәрежеде бизнеске қысым жасаумен байланысты. Мәселен, өткен жылы «Ақ жол» фракциясының сұрауы бойынша Бас прокуратура 16 заңсыз қылмыстық

істі тоқтатты және кәсіпкерлердің заңды құқықтарын бұзғаны үшін Экономикалық тексеру қызметінің 150 қызметкерін жауапкершілікке тартты.

Осыған байланысты, бизнеске қосарланған емес, үш есе қысым жасауды болдырмау үшін «Ақ жол» фракциясы аталған мемлекеттік органдардың салалары мен өкілеттіктерінің аражігін нақты ажыратуды жүргізуді, сондай-ақ жаңадан құрылатын агенттіктің функцияларын қайталайтын органдарды жоюды талап етеді.

Бұл шешімдер өте қажет, өйткені кәсіпкерлердің айтуынша, қомақты сомаларды заңсыз қолма-қол ақшаға айналдыру және салықтан жалтару схемалары көбінесе бопсалау және пара алу жемқор шенеуніктердің ісі болса да, бизнеске жүктеліп отыр.

Жаңа агенттік осындай кемшіліктерді жасамайды деп үміттенеміз.

Біздің ойымызша, Президенттің шағын және орта бизнес жөніндегі тапсырмалары одан да маңызды болып отыр.

«Ақ жол» фракциясы Төтенше жағдай режимі енгізілген сәттен бастап өткен жылдың 11 наурызында карантин жағдайында шағын және орта бизнесті қолдау бойынша бірнеше ондаған нақты ұсыныстар жіберді.

Өкінішке орай, біздің көптеген талаптарымыз ескерусіз қалуда. Сонымен бірге, мыңдаған кәсіпкерлердің жұмыстары тоқтап, бұрынғы жұмысшылар табыссыз отыр.

Сауда және қызмет көрсету саласындағы кәсіпкерлермен кездесулерде олар келесіні хабарлады – егер санитарлық дәрігер жұмыс істеуге тыйым салса, бізге қалай өмір сүру керектігін айтсын. Жалдау ақысын, коммуналдық төлемдерді, банктерге несие, мұнадаларға жалақыны қайдан төлеуге болады.

Біз COVID-19 пандемиясынан туындаған экономикалық дағдарысқа қарсы шараларымыздың зардап шеккендерді, бірақ жұмысын қайта бастаған шағын және орта бизнес субъектілерін тікелей қаржылық қолдау

шараларын енгізуді қарастыру қажет деп санаймыз. Яғни, банктер, кредиттерді субсидиялау және салықтарды кейінге қалдыру арқылы ғана емес, сондай-ақ сақталған жұмыскерлерге жалақы қорының жартысын, жалдау және коммуналдық төлемдердің 50 пайызын өтеу жолымен және т.б. шешу.

Біз аталмыш шараларды «Ақ жол» партиясының бағдарламасына енгіздік.

Өткен сайлаудың қорытындылары бойынша, біздің бағдарламамыз сайлаушылардың кең қолдауына ие болғандықтан, сондай-ақ кешегі Президенттің тапсырмаларына байлапте біздің сайлауалды бағдарламамыздың бизнесті қолдау шаралары мен тәуелсіздікті нығайту, демократияны дамыту, әлеуметтік әділдікті қамтамасыз ету, сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес және тағы басқаларын қамтитын барлық кешенді ұсыныстарын жолдады.

«АҚ ЖОЛ»:

ДЕНСАУЛЫҚ САҚТАУ МИНИСТРЛІГІНІҢ БЕКІТКЕН ШЕКТЕУЛЕРІ ЕҢ ҚАЖЕТТІ ДӘРІЛЕРДІҢ ТАПШЫЛЫҒЫНА АЛЫП КЕЛЕДІ

Денсаулық сақтау министрлігінің бекіткен шектеулері ең қажетті дәрілердің тапшылығына алып келеді. Бұл туралы бүгін «Ақ жол» фракциясының депутаты Айгүл Жұмабаева мәлімдеді.

ҚР ДЕНСАУЛЫҚ САҚТАУ МИНИСТРІ
ЦОЙ А.В. МЫРЗАҒА

«Ақ жол» фракциясына дәріханалар иелерінің бастамашыл тобы дәрілік препараттар нарығындағы жағдайды шешуге жәрдемдесу туралы өтінішпен жүгінді. Бұл мәселе туралы БАҚ-да да хабарланды, Exclusive.kz бейіндік министрлік елемейтін фармацевттердің «дөңгелек үстелі» туралы айтты.

2019 жылдан бастап дәрі-дәрмектер мен медициналық бұйымдарды сату бағасы «Халық денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі туралы» Кодекстің

245-бабына сәйкес әр жарты жыл сайын денсаулық сақтау министрлігінің бұйрықтарымен реттелетіні белгілі.

Жақында Денсаулық сақтау министрлігінің дәрі-дәрмектің шекті бағасы бойынша (2020 жылғы 31 желтоқсандағы №337) кезекті бұйрығы күшіне енді және бірқатар «антиковидті» препараттар бағасы 48%-ға дейін төмендетеді. Сонымен қатар, алғашқы медициналық көмек препараттарынан (аспирин, парацетамол) басқа, тізімге

антицид деп саналмайтын дәрі-дәрмектер кіреді. Мысалы, аллергияға қарсы адвантан, преднизолон, ол сокқы жағдайында және қатерлі ісіктерде ұсынылады, кардиомагнил, көз тамшылары, ауырсынуды басатын жақпа және т.б.

Бұйрық 11 қаңтарда жарияланды, ал 21 қаңтардан бастап дәрі-дәрмектер сатып алу бағасынан төмен болуы керек. Фармацевтердің ақпараты бойынша, егер парацетамолды 80 теңгеден сатып алса, енді оны 60 теңгеден сату керек. ЭҚҰ-дан кейін әйелдерге қажетті клексанға да көтерме сауда бағасы 13 мың теңге болғанда шекті баға белгіленген, негізгі бағасы – 17/18 мың теңге. 630 теңгеден сатып алынған кардиомагнил енді 483 теңгеден артық сатылмайы керек.

Сонымен қатар, 400 препарат, оның ішінде ацикловир, ибупрофен – бірдей көтерме және бөлшек сауда құнына ие.

Дәріхана иелері атап өткендей, жеткізушілер бірқатар препараттарды жеткізіп, клексан, адвантан, ципролет, гепарин сияқты дәрілер таусылып үлгерді. Ал көтерме бағалар төмендетілмеген, мысалы, сумамед бөлшек сауда кезінде 4397 теңгеден сатылады, бірақ баға 3641 тг болу керек. («Провизор» бағдарламасының 25 қаңтардағы сағ. 23.35 ақпараты бойынша).

Сала өкілдері денсаулық

сақтау министрлігінің іс-әрекетіне байланысты шағын дәріханалардың 70%-на дейін зардап шегеді, ал барлық дәріханаларда дәрі-дәрмектердің 131 атауы жоғалады деп санайды. Олар желілік, дотацияланатын дәріханаларда қалуы мүмкін, бірақ қазір Қазақстандағы 10 мыңға жуық дәріхананың 3%-дан астамы дотацияланады.

Бұйрық орындалмай дәріхана бизнесінде шығындарға әкеледі, ал дәріхана иелері несие, жалдау ақысы, салықтар, қызметкерлерге жалақы төлейтінін ұмытпауымыз керек.

Кешегі Үкімет отырысы барысында сіз жұмыстың оң қорытындылары туралы, препараттарға үстеме бағаның төмендегені туралы хабарладыңыз. Алайда, Денсаулық сақтау министрлігі

қабылдаған шаралар ең танымал дәрі-дәрмектердің жетіспеушілігіне, фармацевтикалық нарықтың дағдарысына және дәріханалардың күйреуіне әкелетіні анық. Бұл бүгінгі таңда Ковид бойынша «қызыл аймаққа» 8 аймақ енгенін, ЖРВИ өсуі жүріп жатқанын ескеру керек.

Осыған байланысты, «Ақ жол» фракциясының депутаттары бизнес-қоғамдастық өкілдерін тарта отырып, сондай-ақ халықты қажетті препараттармен қамтамасыз ету үшін ықтимал салдарларды ескере отырып, бұйрықпен бекітілген тізбе мен шекті бағаларды қайта қарау қажет деп санайды.

Құрметпен,
«Ақ жол» фракциясының
депутатары

Сырым Датұлы, Махамбет, Исатайлар, Әлихан Бөкейханов, Ахмет Байтұрсынұлы, Мағжан Жұмабаев, Тұрар Рысқұлов, Сұлтанмахмұт Торайғыров, Шәмші Қалдаяқов, Жүмекен Нәжімеденов, Жұмабек Тәшенов, Шопа Смаханұлы, Жұбан Молдағалиев, Шерхан Мұртаза, Ақселеу Сейдімбек, Жағда Бабалық, Сәбетқазы Ақатаев, Айсұлу Қадырбаева, Мұнайдар Балмолда секілді ардақтарымыз халық мүддесі дегенде, әділдік, Отан, Жер, Ел дегенде ешқандай ымыра да, шегініс те, жалпақшешейлік те, салғырттық пен немқұрайдылық та, қарақан бастың күйін күйттеудің де болмау керектігін айтудай-ақ айтты, өз өмірлерімен, күрестерімен көрсетіп те берді.

Ал біз – бүгінгілер қайтіп жүрміз?

Тіпті кейде Ел де, өзіміз де болып-толып шалқып тұрғандай-ақ, қағанағымыз қарқ, сағанағымыз сарқ. Көзді ашып қарасақ, айналамызға оймен үңілсек, еңсенді езетін, жігерінді құм қылатын, «Бұлай кете берсек, ертеңіміз не болар екен?!» деген жанысірі қауіп пен күдік жаныңды жейді. Жанды жеген қасіреттің жайы түсініктірек болу үшін жазушы Елтай Бимахамбетұлының «Шындық жеңеді» (2015 жыл. 213-214 беттер) кітабынан тұздық келтірейін.

«Өткен ғасырда біздің қазақтың зиялы азаматтарының көбі өзге ұлттың (татардың, башқұрттың, орыстың) қыздарына үйленгендеріне – тарих куә. Бұған дәлел: 1894 жылы Петербурда 14 беттік жұқа құжат-кітапша жарық көргеннен зиялы қауым өкілдері хабардар. Сол құжатта ақ патшаның бұратана халықтарды билеп-төстеп отырған генерал-губернаторларына, ірі әкімдерге арнайы берілген мына төмендегідей құпия нұсқаулары бар, «Елді мекен атауларын мүмкіндігінше орысша қою. Ескерту: орыс тіліне аударып, қағаз жүзіне (әскери картаға, географиялық картаға, ғылыми мәні бар еңбектерге, кенсе және іс қағаздарына түсіргенде) оның орысша баламасы жазылып, оның қалыптасуын іске асыру. Егер украин зиялылары немесе казак, татар, башқұрт оқығандары жер атын өзгертуге қарсылық білдірсе, онда оны орысшаға аудару. Мысалы Қызылжарды – Красный Яр, Ақсуды – Белые воды, Борандыны – Бурное деген сияқты. Сондай-ақ, Ресейлікке үйленген оқығандарына сый-сыяпаттар жасау, оларды салықтан босату, жер учаскесін молырақ беру, қызметтерін өсіру, еңбекақысын көбейту, оқуды Ресейде бітіргендерінің шенін жоғарылату т.с.с. көтермелеп отыру.»

Ал шын мәніне келгенде, бұл «қамқорлықтың» бәрі – алдап-арбау, құйтырқы саясат.

Тағы да осы құжаттың 1 бетінің жоғарғы жағына: «Бұл құжатпен танысып шыққаннан кейін кері қайтар» деп жазылған. (06. 12.1994 ж. «Егемен Қазақстан» газеті, оқыңыз).

Міне, Қазақстанды жаулап алғаннан кейінгі Ресейдің қазақ даласына миссионерлер мен географ, этнограф ғалымдарды қаптытып жіберуінің түпкі сыры – осы.

Тәуелсіздік жарияладық деп қуаныштан жүрегіміз жарылып кете жаздады. Ал сосын ше? Қайткенде де атқаруға тиісті міндеттерімізді мүлдем жылы жауып қойдық. Қазақтық, перзенттік борыш-қарызды да, парызды да ұмыта бастадық. Басқасы басқа, ұлт республикаларының ішінде саяси да, психологиялық та, материалдық та, рухани да, экономикалық та, кемсітілу тұрғысынан да теперішті ең көп көрген халық ретінде отарсыздану әрекеттерін жүйелі де мақсатты түрде үздіксіз жүргізудің орнына, біз, сорлағанда, көрші патшалықтың басқыншылығына ғана көздеген жоғарыдағы арампиғылына өзіміз қызмет етіп кеттік. Сөйтіп өз ұлтымыздың тамырына өзіміз балта шабу әдетке айналды. Біреулеріміз мұны біліп істедік, біреулеріміз білмей істедік. Бұл орайда «Басымның іскені не? Басқалар істесін» деген бейшара тоғышарлығымыз да, басылып калған кеудені көтеруге де жарамайтын ынжықтығымыз да, ұлт мүддесін қаузасак,

біз қойып бергенбіз» деп кәрігінен пиғылды сезіп жүрміз, соны айта-тындарды көріп те жүрміз. Жұрттың ең көп көретіні де, тындайтыны да – ең бірінші кезекте ауа райы жайындағы мәліметтер. Әдетте кез-келген информацияның басы мен аяғы бірден көзге түседі, есте қалады. Басқыншының атындағы қаланы бірінші қойып, біз өзімізге өзіміз қарсы жұмыс істеп жүрміз. «Орысша аталған қалалардың аттарын өзгерте алмасақ та, солардың жексұрын аттарын бірден жарқ еткізіп ең алдымен бермей, қазақша аталған қалалардың арасына бөліп-бөліп жіберген дұрыс» деген ойымды жаздым да. Сол ақпарат

қағида көп. Солардың арасынан ұлттық мүддеге сай келетін біреуін ұстанса, ешкім қой демейді. (Облыс орталықтарына қатысты айтып отырмын. Ал енді тілімізді бұраңдатып, зора айтатын, жаттың тіліндегі сол сұрықсыз аттарды құртып, өзінің байырғы, табиғи қазақша атын қайтару да – үлкен арманның бірі болып жүр.)

Заманында Абылай Хан таққа отырған, жайлауы болған, одан басқыншылар қала саламыз деген сылтаумен әскер үшін бекініс орнатпақ болғанда, «Атамның жайлауын жатқа бастырмаймын!» деп Айғаным анамыз Көкше тау-Бурабай (Көкшетау қаласының сол жаннаты аймақтан ары 70 шақырым жерде салынуы да содан. Егер сол кезде бекініс, одан қала салынса, бүгінгі жаннаты аймақ күл-қоқысқа айналар еді. Айғаным анамызға рахмет!) аймағын адамдардың жебірлігінен сақтап қалған. Осындағы Бурабайды келімсектер де, орыстілділер

санаға солай сіңірілген. Сонда Қараспан деген сөз де, ұғым да ол бейбаққа жат, мүлдем алыс. Ал қазақтың ұғымында Қараспан сөзі бірегейлердің сапынан саналады. «Қараспанды төндіремеші-ей!» дегеннің өзі қандай сурет, қандай астарлы!

Ал Көкаспан ше? Жасағанға қатыстыра айтамыз. Жаратушыны айтып, ойласақ та Аспанға қатыстыра сөйлейміз, соған қатыстыра оялаймыз. Яғни аспанға қатысты сөздер мен ұғымдар біздің болмысымызға айналған. Күн райын баққанда да аспанға қараймыз ғой. Көкжиекке үнілеміз. Оның бержағын-ақ алайық, бұрынғы жыр-дастандарымыздың арасынан зерттеушілер «Қобыланды Батырды» ең көркем деп пайымдайды. «Қараспан тауын жайлаған қалың қыпшақ елі бар, Қобыланды деген ері бар» деген айналайын иірімдер санамызда тұр ғой. Ал «Обручев» деген бір ғана басқыншы сөз соның бәрін өшіріп тастауға,

Ж ЖЕРГЕ ИЕМІЗ

Темірхан МОМБЕКҰЛЫ-ТҮРКІСТАН, жазушы.

басқалардың көңіліне келеді деген жалтақтығымыз да, «Әй, қойшы, онда тұрған не бар» дейтін салғырттығымыз да, «Өй, бұл жер – ондай қитықты проблеманы айтатын орын емес. Ұят болады» деген жалған сыпайылығымыз да бүгінгі өмір салтымызға айналып барады. Бір замандастарым қайғы-зарымызды тез түсіну үшін мысал келтірейін. Пәленбай жыл атынамыз болған Алматыда, Абай даңғылы мен Мұқан Төлебаев көшелерінің қиылысында, «Жер Жаннаты – Жетісу» деген ұлы ұғымды мазак қылғандай, бір жағына «Семиречье» деп гранит тасқа көрнекі етіп жазыпты. Жазушы Елтай Бимахамбетұлы жоғарыда ашынып айтқан патшалық басқыншылардың арам пиғылды құпия нұсқауын өте тиянақты орындаған. Сонда бұл не? Өзімізге өзіміз көр қазу! Айдаладан кеп біреу істеген жоқ, өзіміз істеп отырмыз. Баян аударушы – маскара! Құрту керек» деп айта-айта шаршадым. Осыны айтсаң, біреулер «Ұят болады. Бізге қатысы жоқта нең бар» дейді шылп етпей. Бүкіл ақпарат құралдары ауа райын айтқанда, Солтүстіктен бастап, басқыншының атына берілген қаланың атымен бастайды. «Біз сендерді адам қылдық. Ел қатарына қостық. Тіпті жеріңнің де, қалаларыңның да атына дейін

орындарындағы отандастарыма арнайы жолыңғып айттым да. Бірнеше рет. Хабар – 24 қана, аталарына мың рахмет, Кертәев Думанұлы Ринат, Қожаев Мұқашұлы Шалқар қандастарыма кіріп, бір рет құлаққағыс қылғанда-ақ бірден өзгертті. Ал басқа ақпарат орындары басқыншының атын сүйінші сұрағандай, әлі күнге ең алдымен береді. Намыссыздықтары мен салғырттықтарына мың сылтауды көлденең тартады. Көбісі «Ең суық жерден бастаған дұрыс. Бұрыннан солай қалыптасқан» деп кінәні өтіп кеткен буындарға сілтейді. (Сол ең суық деген аймақтарымызға кімдердің көзі түсіп жүргені ашық шындық қой. Осындай жағдайдың өзінде де сол арампиғылға көрсоқырлықпен бас шұлғығандай болып, «Ауа райы қандай екен?» деп телмірген миллиондаған көрерменге (тыңдаушыға) әп дегеннен «Петропавловск» деп жеткен кізу – сараңа балай әсер етеді! Есіңді санаға қалай еңсереді! Екі енді сіреген қаланың да, үлкеннің де, кішінің де кейде жиі, кейде сирек еститін «Біз сендерді адам қылдық, тіпті жерлеріңнің де, қалаларыңның да атына дейін біз қойғанбыз» дегені дұрыс екен-ау» дейтін құлдық тоқтам оған арман беки түседі. Ал «жерімізге, қалаларымызға ат қойғыштар» бұрынғы кәрігінен кәрігінен бер, одан сайын тұмсық көтереді. Негізі, ауа райын беруде ұстанатын

де мүлдем түсінбейді. Великпен шерулетіп жүргенде де, кейін де талай рет көріп, естіп-білген запыран шындығым. Олар үшін Боровое. Тіпті тиісті қызметкерлер: дүкенші, кассир, туристердің жетекшілері, тағы басқа саладағы шеңеуніктер «Баровой» деп тілінді бұраңдатпасаң, не айтып тұрғаныңды ұқпай дымыңды құртады. Содан қорланып тұрып тілінді бұраңдатасың. Сол тіл бұраңдатуымен Елді де, мәртебесін де жерге көмуге еріксіз қызмет етесің! Бұл не маскара?! Өзімізді қорлатып! Өзімізді өзіміз қорлап! Алып жеріміздің қай сайы да, дөңі де, бар сай-саласы – халқымыздың өзі, жаны, жүрегі, бауыры, өмірі, тағдыры. Кешегі, бүгінгі, ертеңгі тағдыры. Жерден, оның төл аты мен тарихынан айырылсақ, біз халық ретінде де, адам ретінде де құрмыз! Ал осындай қауіпті сарыңға, сорлағанда, өзіміз бас шұлғимыз. Көніп жүрміз. Сол көнуімізбен әділетсіздікке қызмет етіп жатырмыз.

Жуалы-Түлкібас пен Ақсу-Жабағылы аймағында аты да, заты да ғажап Ақбиде деген жер бар. Соны бір кездерде Высокое деп жазып, күні кешеге дейін сөйтіп Ақбидімізді бөтенсіретуге жол беріп келдік. 2006 жылғы Алматыдан Түркістанға великпен шерулеткендегі күнделігімізнен: «Жанағы «Көлтоған» жерінде де жол екіге бөлінеді екен. Тұрасы – Түркістанға баратын еді. Түркістан жолына бір қарап қойып, Арыс бағытына бұрылғанмын. Әуелі Арыстанбаба бару үшін осы бағытқа беттеу керек-ті.

Жолай әлдекімдер «Обручев» деп орысша атап еді. Ежелгі, дұрыс та занды атауы – «Қараспан» ғой. Шамасы, сол өз атауын қандай ғана қайтарып алды ма екен? Шайханаңы келіншек те «Бұрын «Обручев» еді» деп қояды. Бұл бейбақтың «бұрыны» – өзі көрген кешегісі ғана да. Баяғы заманнан келе жатқаны – Қараспан, әрине.»

Бұл мысал нені айтып тұр. Қазақтың келіншегі отызға да жетпеген. Сонда отыз жылға жетпейтін уақыт ішінде сол қандасымыз (және басқалар да) «Обручев» деп ұққан. Табиғи, занды атау деп қабылдаған,

мүлдем бөтен, жат етуге талмастан қызмет қылған. Басқыншылықтың ең негізгі көздегіні де – сол-тұғын. Осы ащы шындықтың астарын әлі күнге дейін түсінбей (біреулер түсінбегенсіп), табақ босатқанға ғана мән болып, сұлдерімізді сүйретіп сорлап жүрген де – біз.

Арқанда Қатар көл бар. Осы орысшаға ыңғайланып жазыла келе, одан қазақшаға аударылып, ақырында Қотыр көл болып шыққан. (Алматы түбінде емдік қасиеті үшін халық ежелден-ақ Қотыр Бұлақ атаған кішкене тау өзені бар. Осындай атауға қарап, біреулер Қатар көлді де сондайға жорымасын деп айтып отырмын.)

Қатар көлдің айналып кеп, Қотыр көл болып шыққанына қарап мынадай қауіп те кейде ұйқымыды қашырады. Қарағандымызды «Қарағанда» деп бұраңдатып. Сонда жазады да. Күндердің күнінде осы Қарағанды бір білгіштер Қарағанда деп қазақшалап, олардан да өткен тағы бір білгіш «Баяғы замандарда бір кедей жігіт байдың қызына бір қарағанда-ақ ғашық болыпты. Сол қызға бір қарағанда ғашық болған жер осы екен. Сонда...» деп, ұзақ-сонарға сілтейтін аңыз шығаруы да мүмкін. Егер сондай аңыз «халық арасынан табылып жатса» оған таңырқаймын. Міне, осындай халге жеттік. Неліктен келімсектер табиғи, занды есімдер мен атауларды өздеріне ғана ыңғайлап, бұзып айтуға, бұзып жазуға тиіс?! Неге біз мұндай апатты арамдыққа жол береміз?! Ең бастысы, өз Елімізде, өз Жерімізде жүріп. Біз басқалардың жеріне барып, мына жерді де, қалаларды да, елді мекендерді де тегіс қазақшала, әйтпесе біз түсінбей қаламыз деп өзеуреп жүргеніміз жоқ қой. Өйтіп айтқызбайды да. Неліктен бізге айтады, солай қойғызады, әділет, адамгершілік, адам – адамға дос дегеніміз қайда қалды сонда?! Әсіресе, мұндай басынуға біз неге төзіп жүрміз?! Өз Жерімізде, өз Елімізде Жүріп!

Ғалымдар айтады. Біздің Ұр-а, Ұр-а-а! (Кейбіреулері «Аруақтан» өзгерген дейді, қалай болса да, түбі – біздікі.) – ақырында Ураға айналды деп. Солай дейік. Соны

ДЕЙІМІЗ-АУ...

орыстың жеріне барып, «Дұрыс айтпай жүрсін, Ура емес, Ұр-а, Ұр-а-а деп айт демейміз ғой. (Олар Ұр-а-а деп айта алмайды, айтпайды да, айтқысы да келмейді. Өйтпін айта берсе, орыс сол, қазақ болып кетеді. Олар сол Ура деп айту арқылы орыстығын сақтайды. Бұл үшін оларды жазғырудың ешқандай жөні жоқ. Өмір заңы осылай. Кім-кім де өмір заңымен жүреді. Өмір заңы дегенде, әйтеуір бір бейтаныс соқпақпен емес, өздерінің ұлттық өмір заңымен жүреді. Біз де қазақтық өмір заңымен жүруге міндеттіміз. Жер бетіндегі барлық халық солай тіршілік етеді. Бұл орайда Черчилль өте дұрыс айтқан. «Мәңгілік дос та жоқ. Мәңгілік жау да жоқ. Тек Британ халқының мүддесі ғана тұрақты» дейді. Есі бар халық барлық уақытта да осыны ұстану керек қой. Мұны ұстанбаса, Ұранды түріктің бүгінгі Қазақстан жерінен кеткені – кешегі Орта Ғасырлар кезеңі ғана ғой. Сонымен біздің Аралас, Ұр-а-а сөздеріміз халықаралық термин болып кетті. (Халықаралық терминге айналған қазақ сөздері, Құдайға шүкір дейік, көз тимесін, баршылық). Олар үшін әуелгіде басқа, бөтен халықтың сөзі еді, өздеріне ыңғайлап алды да, солардың төл сөзі болып қалыптасып кетті. Салыстыру үшін айтып отырмын. Сөйтіп тілдерін байыта түсті. Әлбетте, біз де көптеген шет сөздерін өз тіліміздің заңдылығы бойынша ғана қабылдап, байыттық. Бірақ бұл үрдіс бұрынғы кезеңдерімізге қатысты. Ал бүгінгі заманда, көп жағдайда қазақ тілін, қазақ сөзін тұқыртудың есебінен болып жатқан кесірілі үрдіс болып барады. Яғни қазақтың тілін де, қазақтың сөзін де, таза қазақша атау-есімдерді де жыпы қойып, орысша немесе сол орысшаға ыңғайланғаны бойынша заулата береміз. Ал қазақ сөзі де, тілі де, атау-есімдері де, түсінік-

ұғымдар да тасада қала береді. Кей жерлерде тіпті күресінге тасталған фактілер де ұшырасады.

Басқасы басқа, вагондардағы үш-төрт (жүгіртпе) сөйлемді ана тілімізде беруге де жоқпыз ғой. Ал жолаушылардың ең кемі жетпіс-тоқсан пайызы – кәдімгі өзіміздің қазақ. Сонда бұл не? Мұндайға қандай ақтау айта аламыз? (Әділіне келсек, сол вагонның ішінде бір де бір қазақ жоқ болса да, әлгі сөйлемдер міндетті түрде қазақша берілу керек. Себебі – Қазақтың жерінде. Біз басқа құрылықтарға, не айға барып тағы бір Қазақстан құрай алмаймыз ғой.)

Мекемелерде аудармашы болу қажеттігі мынадай тоқтамнан туған. Барлығы мемлекеттік тілде әзірленеді, сосын басқа тілге аударылады. Ал іс жүзінде мүлдем керісінше. Үлкенді-кішілі көптеген мекемелерде құжаттардың дені негізінен бақыншы тілде дайындалады да, сосын барып (Кейбіреулердің шектен шыққаны соншалық, қазақшаны түгел аудармақ түгілі, мекеме, кәсіпорынның аты жазылған қазақша сөздің бір әрпін де кіргізбейді.) мемлекеттік тілге аударылады. Бұл маскараны да кәдімгі табиғилықтай, заңдылықтай көріп, әбден көндігіп алдық. Бұл не сұмдық?!

Шыдай алмай, осындай сұмдықтарды айтсаң, біреулер тіпті жақтырмайтын деңгейге дейін құлдырады. Сондайлардың шектен шыққан қарабеттері «Қазақшаң итіме керек пе!» деген табалауы мен астамшылығын ашықтан-ашық сездіріп те тұрады. Өзіміздің қандастарымыз өстеді. Осыдан кейін қазақтың өзін де, сөзін де, тілін де, ділін де көрінген басынбағанда, қайтеді?!

Басынбағанда, немесе орыс-мәншіл, аңшөйін қойыла салған қала, елді мекендерге түгел өзінің байырғы табиғи, қазақша төл атауын қайтарып беру керек деп талайлар талай рет шырылдады. Тиісті орындар болса, анда-санда ғана бұл салада бірден істеген болып көрінеді де, көп жағдайда аяғы сиырқұйымшақтанып кетеді.

Тарихтан бір мысал. Орыстың ұлы ақыны Пушкиннің жақын бабасы кәдімгі араб болғанын дүние

жүзі біледі. Лермонтовтың да бабасы европалық басқа ұлттан болатын. Лермонт Ресейге келіп тірлік етеді. Орыс ортасына келген соң, жергілікті жұртпен сіңісе бастау – өмір заңы. Бір күні атамекеніне барып келмекке ниет етпей ме, сонда Ресейдің тиісті мекемесіндегілер құжатындағы Лермонтқа «овты» қосып жібереді. Көріңіз бе, қандай мүмкіндікті де құр жібермейді. «Овты» қоспаса да, сол Лермонтовтың кейінгі ұрпақтары бәрібір орыс болып кетері даусыз. (Өйткені қалың орыстың арасында өседі). Сонда дағы «қасқырдың орманға қарап ұлитынына» басып отыр. Ал біз ше? Адамдық, елдік, ұлттық мүдде дегенде сүйекке қарысқан сондай болмысымыздан айырылып бара жатқан жоқпыз ба? «Ов» пен «ованың», «евич» пен «евнаның» астарында қандай сиғыл тұрғанын көзге шұқып көрсету үшін де бұл мысалды әдейі келтіріп отырмын.

Сөздің токетері, тегімізге ов пен ованың, евич пен евнаның қосылуы да, жер аттарының орысша қойылуы, аударылуы немесе орысшаға ыңғайланып қана қалып қалуы да – басқыншылық мақсаттан туған небір китүрқы арамдықтардың санаулы ғана түрі, көрінісі. Бұған заңмен тыйым салу – бір міндет, (Қазақ қандастардың бір-бірімен қоғамдық орындарда басқа тілде сөйлесуіне де тыйым салумен бірге, жауапкершілікке де тартқан дұрыс, өйтпесек, сондай азғындар айналасына теріс ықпал етеді. Мәселен, соны көрген жас балалар «Е, осылай да өмір сүруге болады екен ғой» деген қауіпті бағытқа ондап-жүздеп емес, он мындап ыңғай бере бастады.) екіншіден, ұлттық, елдік, адамдық мүддеге қатысты түсінігімізді де өзгерту. Мемлекеттік тілге қосыншы тілді өз қолымызбен қосақтанп қойғанымыз да кері кетіретін өте зиянды шешім болғанын күнде көріп жүрміз. Келімсектерді айтпай-ақ қояйық, өзіміздің қандастарымыздың қанша пайызы қазақ тілді екен деп ойлансаң, зәрең ұшады. Осындай шаркөздене тұрмыз.

Шын жанашыр қандас! Жанай-қайымыздың кейбір тұстары ашылау көрінсе, «Дос жылатып айтадыны» есте ұстағайсыз.

Балаға ат қою өмірде бір-ақ рет болатын ұлы рәсім әрі сүннет амалдың ең мұқаммал берігі. Қазақ халқы бұл рәсімге аса құрметпен, бірақ сақтықпен қараған. Он ойланып, мың толғанып, бір ұйықтап, бір түс көріп, тіпті, аянымен балаға нәм берген. Ат қоюда халқымыздың даналығы бірінші орынға болған. Қазыққа байланған ат іспеттес, балаға арнаған есімге оның тағдырын, келешегін, болашағын байлаған. Әлбетте, ол дәуірдің ат қоюшы ата-әжелердің ақ баталы имани есімдері бүтін бір елге заң болған, қарсылықсыз бір ауыздан құптаған. Қазір ол заңдылық артта қалып, ат қою рәсімі заманауи әке мен анаға өткен. Бөгдеге еліктеуден болар, есімінің мағынасын ел түгілі өздері де түсінбей жатады.

АТЫҢ ӨЗГЕРМЕСІН...

Бүгінде азан шақырылған есімді ауыстыру сәнге айналды. Жалпы, есім өзгертуді адам өміріндегі құбылысты бұрылыс деп санауға болады. Яғни, тағдырды басқа арнаға бұру. Уақытысында дұрыс есім берілмесе немесе ұялу ыңғайсыздығы туындаса, есімін өзгерту ықтияры әрине дұрыс. Оның өзі қандай жағдайда, мәселен, мұсылман балаға өз дәуірде қандай да бір халыққа зұлымдығы өткен дінсіздің есімі білместікпен берілсе ғана есімді өзгерту міндет болып табылады. Ал, қазіргі қазақи есімдерді өзгерту, оны арабшаға ауыстыру не болмаса арабша тіркелеріне тіркеу, болмаса шетел тіліне ыңғайлау құр ғана әурешілік.

Ғасырлар бұрын қазақи дәстүрдегі аттарымыз балаға есім беруде екі нәрсеге тірелген. Мәселен, қай руға тиесілі екендігін білдіретін, яғни Жалайыр болса, Жалайыри немесе Наймани, Қыпшақи деген тіркелерді қосқан. Екіншісі туған жеріне қарай Түркістанды мекендесе Түркістани, Әл-Фараби дегенді тіркеген. Бүгінде дәл осы «әл» мен «и» дегенді тіркеу жөнессіз. Себебі, бұл тіркелер еңбек сіңізген, тарихқа есімдері ойылып жазылған әрі иман мен исламның туын көкке көтерген, өздері батыл, сүйектері асыл, сөздері ақыл, есіміне лайықты ғұмыр кешкен, атына заты сай, хат құрдырған ағартушылардың үрдісі. Ал, бүгінгі қазақи әдемі есімін қанағат тұтпаған еліктеушілер осы үрдісті жалғастыруға ең болмаса рухани дайын ба? Еліктемесін демеймін, еліктесін. Алайда, ислами тұрғыда Мұхаммед (с.ғ.с.) пайғамбардың көзін көрген, яғни, жанында бір күнін өткерген рухы мықты сахабаларға, үлкен табиғиндерге, тіпті пайғамбарға, одан бергі қазақтың небір-небір ғұламаларына еліктегісі келсе, алдымен олардың өміріне танысын, сосын іманға келсін, одан кейін білімге ұмтылсын, қала берді мінезін түзесін, арасында ағайынмен тату болсын, барынша қоғамға сыйымды болсын. Міне, сонда ғана бүгінгінің мүмін Ибраһимі, діндар Әбу Ханифасы, ғалым әл-Фараби, ақын Ахмед Яссауи, гуманист Абайы бола алады. Ал, «өзім білем», мен «өз еркімге» салынып, ұлылардың есімімен

істейтіні күнә, айтатыны жаман сөз, баратыны клуб, шығатыны зина болса, онда оның кім болғаны?

Есімнің тағдырға берер өзіндік пайдасы мен ықпалы бар. Сондықтан, бабаларымыз ұлылардың жолына салу үшін, ұрпағына кітапқа қарап пайғамбарлар есімін, тарихқа қарап батырлар, жыраулар, ақындар есімдерін ниеттеген. Мұхаммед (с.ғ.с.) пайғамбардың өзі «Балаға ат қоюда мұқият болыңдар, көркем есім беріңдер» демеді ме? Бұл бекерден бекер емес! Керек десеніз, есім зерттейтін антропонимика ғылымы да осы ұлы сөзге сүйенеді. Адам есімі неғұрлым көркем болған сайын, адамның өзі де көрікті, өмірі де көңілді болады делінеді.

Ел ішінде пайғамбарлар есімі балаға ауыр болады деген сәл қате ұғым бар. Негізінде, пайғамбарлар есімімен аталған балаға ұрсып, жекуде ата-анаға ауыр тимес үшін, шариғат тіркелеріне қарастырады. Мәселен, Ибраһим есіміне Абайды тіркеген. Осы тіркелемен біздің данышпан Абай атамыз әлі күнге жадымызда. Бұдан басқа, жәннетпен сүйіншіленген он сахабаның есімін аталарымыз Сәдуақас деп ана тілімізге ыңғайлаған. Мұхаммедті Махамбет, Ибраһимді Ыбыраһым, Хасан Хусейнді Асан мен Усен, Айшаны Қайша, Фатиманы Бәтима деп есімдеріне. Негізінде, ат қоюда мен осы екі нұсқаны ұсынар едім. Ал, енді осындай тіркессіз балаға Мұхаммед есімі берілсе, Муха деп, Ибраһимді Ибо деп ойнап та, қалжыңсыз да қысқартуға болмайды. Жалпы, қазақ болып туылып, мұсылман болып қайтамын деген ниеттегілерге айтарым, жақсылық ұғыныңыздар, қазақи есімдеріңіз өздеріңізге Құдай берген құт, өйткені бұл өз қаныңыздан тараған өзек. Мұсылмандық есімде емес, жүректен, имандан, мінезден, тілден қорғаныш есебінде аталған Қикым, Итаяқ, Жаманбала, Сасықбай, тіпті Көтібар мен Майкөтендер де бұл дүниеден мұсылмандықтан жиренбей, иманмен өткен. Ендеше, өзімізді өзегімізден теппейікші ағайын!

Нұрлан қажы
БАЙЖІГІТҰЛЫ,
дінтанушы, имам

Биыл қазақ халқының атын әлемге әйгілеген Қажымұқан Мұңайтпасұлының туғанына 150 жыл толады. Жер шарын ара-лап, жиырма сегіз мемлекетте күреске түсіп, ұзын саны елу алты медаль олжалаған Қажымұқандай палуан XX ғасырдың басында түркі халықтарының ішінде қазаққа ғана кездескен. Сол секілді Ресейдің спортшылары тобында Қажымұқаннан күші асқан бірде-бір палуанның болмағаны да мерейімізді үстем етеді. Бұған қоса осы жылы «Қажымұқан» деген атақты хикаят жазып, даңқты палуан өмірінің қыр-сырын терең ашқан жазушы Қалмахан Әбдіқадыровтың да туғанына 120 жыл болады екен. Оқырман назарына осынау шығармадан үзінді ұсынылып отыр.

Қалмахан ӘБДІҚАДЫРОВ

**БАЛУАН ШОЛАҚПЕН
КЕЗДЕСУ**

Үш атты көсем жеккен күймелі шана, қалың қарды қайыстай тіліп, Ақмолаға қарай келе жатты. Түтеген боран бөгең, жолдағы бекетте екі күн түнеп қалып еді. Айналадағы елден бекетке келген бірлі-жарымды кісі арқылы – «Патшаның тау көтеретін палуаны келе жатыр екен» деген лақап ауылдан ауылға лезде тарады да кетті.

Әйелдер есіткен хабар жылдам тарайтын әдеті емес пе, бұл хабарды құлағы шалған адам үйінде отыра алмады.

– Шешей-ау, есіттің бе?
– Нені, шырағым?
– Бекетте дәу жатыр, – дейді ғой!..
– Шүнақ-ай, тағы не дейді... Дәуі несі, ойбай! Дәу пері Қап тауында жүреді демей ме? Әй, Қыздарқұл, бері кел, мына сүмдықты естіші! Иә, келін, оны кім айтты?

– Менің өзім де шала естіп қалдым. Елгезер қайнаға софы атама айтып тұр екен. Текебайдың Темірбегі ұяққан жылқысын іздеп жүріп, аумақе соғыпты дейді... Барса бекетті бекеткемен қар кеміп тастаған екен дейді... «Япыр-ай, бұлар тұншығып қалған шығар» деп тұрғанда, үйіріп соғып, үйіліп қалған төбе қар, қарс-қарс айрылып, қазанның қақпағындай төңкеріліп түсіпті. Сөйтсе, соның астында патшаның дәуі жатыр екен. Сол Алатаудай үйілген қарды алақанымын ысыра салыпты дейді...

Міне, осы сөз ауыздан-ауызға көшіп, алуан құбылып, Есіл, Нураның өресін әп-сәтте аралап шықты. Ал шанада: үстінде мауыты костюмі бар, үй ішінде киетін киіз кебісті аяғының басына іліп, қасқыр ішігін жамылып, шарапты сіміре ұрттай түсіп, біреу келе жатыр.

– Күн де батуға таянды. Бекетке жақындадық па?

– Күн ұясына қона барамыз, таянып қалдық.

– Қызы бар дейсің бе?

– Қыз болғанда несін айтасың... Көктемнің гүлі, жұмақтың құры.

– Түпкі атты тың сақтап, көсемдегі екі атты сыға айда. Жарық барда жететін болайық.

Тізбектеліп ұшқан үйректей, күйме сүйреткен көсем аттар, қары ойылып, қайырулы тұрған қақпадан сып етіп бекеттің қорасына кіріп келді. Бурыл тартқан Рысбек бекетші, кешкі шөбін салып, мал қорасының есігін жаңа ғана жауып болып еді. Көптен көрмеген күймелі қонақты көшеметтей қарсы алды. Атшының сәлеміне жауабын шала беріп, күйменің тұтқасына жа-

бысты. Ашып жібергенде мырзаны көрді. Қара көлеңке тартқан күйменің ішінде үсті қоңыраудай сылдырап, біреу түскелі жатыр. Бекетші оның ішінде бір кісі ме, үш кісі ме, айыра да алмады. Қасқыр ішіктің жағасын көзі шалысымен-ақ:

– Қадиша қарағым, бері кел! Қонақты үйге кіргіз, тоңып қалған шығар, – деп күймеден басы шыққан кісінің қолтығынан сүйей берді.

– Рақмет, кейін тұра беріңіз, аяғыңызды басып кетіп жүрмейін. Мына иығымдағы ішікті алыңызшы, түсіп кимесем есікке сыятын емеспін.

«Е, бұл май бөксе мырзаның біреуі екен ғой», – деп ойлады бекетші. Ұзын жолдың өресінде өмірі өтіп, жолаушының байсымағына жалпақтап, жоқ-жұқа қонса шалқақтап үйренген Рысбек, қасқыр ішіктің жағасы қолына тигенде епелекті түсті.

– Қарағым Қадиша, мырзаның ішігін қарға тигізбей ұстай тұр, мен өзіне көмектесейін...

– Қызға бұл ішікті ұстай тұру оңайға соқпас, өзің алып, үйге апара бер. Қарындасым, маған жақында, үйге ала қатыр затты берейін.

– Мақұл, мақұл, қарағым, мырзаның бергенін байқап ұста, бүлініп қалып жүрмесін, – деп ішікті көтеріп, бекетші үйге қарай жөнел берді.

Үйге кіре, әйеліне сыбырлай сөйлеп:

– Қатын, көп жылдан бері жол өресінен көрмеген біреу күймемен келіп түсіп жатыр. Сылдыраған бірденелер құлақты жаңғыртады. Тегі, ақша салған сандығы ма екен, қалай... Мына ішігін үйге апарып, таза көрпенді төсе. Қадишаға үйге кіргізетін бірденелер беріп жатыр еді, мен соған барайын...

– Мына киіміне қарағанда, қаланың купеці сияқты ғой, өзі қазақ па екен?

– Қараңғыда қайдан білейін, гүрлдеген үні қазаққа ұқсайды, араластыра орысша да сөйлейді. Үйге келген соң көреміз тағы... – деп, үй қожасы асығып далаға шықты.

– Мә, қарындасым, сындырып алма, – деп, үлкен орамалға түйген бір затты ұсына берді. Күйменің қақпағының қалтарысында тұрған қыз құшақтай ұстады.

– Айналайын, маған бер де, өзің ағанды ертіп үйге кіргіз, суық тиіп қалар, – деп бекетші қауқалақтады.

Көк мауыты костюмінің омырауы жарқ-жұрқ еткен қара қалпақты мырза үйге кірді. Ауыз уйде еріне сыбырлаған әйел:

– Байғұс-ау, саудыратып көтеріп келе жатқаның не бәле?..

– Арақ-шарабы шығар.

– Өздері неше кісі екен?

– Атшысынан басқа адамы көрінбейді.

– Бетім-ай, осынша бәлені бір өзі іше ме?!

– Ішкені жақсы, қатын. Арақ ішті жылыта берсе, мырзалардың қатты қолын жібіте береді. Мен аттарын жайғастырайын. Сен қазанға не салатыныңды сұра. Қазы, жая, үйткен семіз қойдың еті барын айт. Неше қадақ ас жер екен.

Сықырлаған аяз, көсем жегілген аттардың тізбектелген қайысы тастай болып қатып қалыпты. Қолы мұздаған

атшы әлі ағыта алмай жатыр еді, бекетші келіп көмектесті. Атты қораға байласа жүріп:

– Жігітім, бұл келе жатқан қай мырза?

– Оны өзінен сұра. Мен оншалығын біле қоймаймын, – деді қараңғы қорада ағашты сипалап, атты қаңтара байлап жатқан атшы, аяз сорып, икемге келмей тұрған аузынан сөзі божырай шығып.

– Күйме өзінікі ме, жалдап алған ба?

– Өзінікі де емес, жалдап та алған жоқ... Мына қақпаны тағы біреу қағып тұр. Барсаңызшы, – деп атшы бекетшіні тартты. Ол бекітулі қақпаның алдына барып:

– Бұл кім? – деді.

– Күймелі кісі келді ме? – деді он үш-он төрттегі баланың жіңішке даусы.

– Келді, оны қайтесің? Өзің кімнің баласысын? – деді бекетші, қораның қақпасын ашпай.

– Ендеше болды, – деді де, бала атын тасырлата шаба жөнелді.

– Бұл қандай неме, қайдан келді өзі, күймешіні неге сұрап жүр екен? – деді бекетші ат жайғастырып жүрген кезде әйел.

– Қадиша, қонақтарға самауыр қой, – деп қызын далаға шығарып, өзі мырзаның кескініне көз қиығын бір жүгіртіп өтті. Алуан түрлі кісіні көрген бекетші әйел, тап осы ұсқынды адамды өмірінде де көрген жоқ еді. Бет-әлпеті, отырысы не байға, не әкімдерге, не саудагерге ұқсамайды. Кімге жорырын білмей дал болды.

– Мырза, біз жолаушы күткен адам болғаны соң, қазанымызды қонақтың бұйыруына қарай асатын едік. Ас ішетін боларсыз? – деді.

– Ас ішкенде қандай, жеңгей... Қандай асыңыздың барын қайдан білейін?

– Сера шыққан жылқының қазысы бар, жая бар, жал бар, семіз үйткен қойдың еті бар.

– Он қадақ қазы, он қадақ жал-жая, он қадақ қой етін салыңыз. Өзірге мынаны ала тұрыңыз, – деп, он сомдық қызыл ала қағазды әйелге ұстата берді.

Мұндай есепсіз берген ақшаны ұстай алмай, әйел бөгеліңкіреп қалды.

– Ала бер, жеңгей, тағысын-тағы береміз. Суық сорып, қарын ашыңқырап қалды. Асыңды жеделдет.

Әйел есік алдына келген күйеуіне сыбырлап:

– Мына мырзаң, үйдегі етті түгел ас деп отыр. Тіпті, аттың құны, он сом ақысын беріп те қойды.

– Неше қадақ ет ас деді?

– Отыз қадақ. Жарты пұт қазы, жая, он қадақ қой істі. Мұншалық асты қайтпекші екен, қазанға сыймайды-ау енді...

– Әй, жолға алып кететін шығар, өзінен сұрап жолға алатын болса, бөлек асып бер.

– Өзің сұрай ғой енді.

– Бар, бар. Етті әкеле бер. Атшысына көрсетіп тарт та, шараға сала берші. Мен отырған соң сұрайын.

Он сомдықтың қалтаға түскеніне көңілденген Рысбек үйге күлімсірей кірді.

– Мырза, «Жүздің жүзін танығанша, бірдің атын біл» деген ғой, жөн сұрағанды айып етпесің... Қай жақсы деп білейік? Сүйегіңіз кім болады? Сапарыңыз қайдан?

– Айта отырыңыз, – деді, алдына тізерлене отырып бекетші.

Үй іші: түсіп кеткен кісінің мейрімді болып, ат аунаған жерде түк қалғандай, есептен тысқары, баласының қолына бір нәрсе ұстатып кеткенін тәуір көретін. Бала дегенде жалғыз Қадиша, жасырақ кезінде оған бес-он тиын, бірер конфет берсе де жарасып, қонған қонақтар балаларды әлінше құр тастамайтын. Енді бойжетіп қалды. Болымсыз сыйды беруге ұялып, есейген балаға лайық сый табылмай, ие қимай, бекет пұлыш, ас-судың ақысын төлеп кете беретін болған. Ол түнеп өтетіндердің ішінде ел байы, мырзалар да, атқа мінген, сөзге араласқан да, жай шаруа да, саудагер, төрелер де болды. Бірақ мінезі мен жаратылысы өзгеше мынадай мырзаны көрген жоқ еді.

Буын бұрқыратып, Қадиша самаурын кіргізісімен, жастыққа шынтақтап қисайып жатқан қонақ басын көтерді де:

– Қарындас, ана орамалдағыны алып, маған бер, Петербордың асынан ауыз тигізейін.

Дастарқанын жайып, шыны аяғын әзірлеген қыз, түюлі тұрған орамалды мырзаға алып берді. Алдымен бес шөлмек арақты қаз-қатар қойды да, қос уыс конфетті шаша тастады. «Гүнжиһан» сабыны мен бір құты иіссуды қыздың қолына ұстатты да:

КҮШ

– Сүйегім – жанбілмес руы, белгісіз байдың баласымын. Бір мың сегіз жүз тоқсан екі қой айдап барып, (бұл сол Қажымұқанның Россияға барған жылы) Россияға сатып қайттым. Енді елге қайтқан бетім еді.

– Япыр-ай, кісінің есітпегені көп болады екен-ау, жанбілмес қай елге жатады? Арғын ба, қыпшақ па?

– Отағасы, соны өзім де біліңкірмеймін.

– Дұрыс, дұрыс, ия, айтпақшы, асты көп сал деген екенсің, жолға алатыныңды бөлек асын ба?

– Әй, тәйір-ай, жолда кісі тамақ іше ме, тұтас асып әкелсін-дағы.

Үй ішіндегі жан үшеу-ақ еді. Көп жылдан бері жолаушы күтіп, өмірі өткен

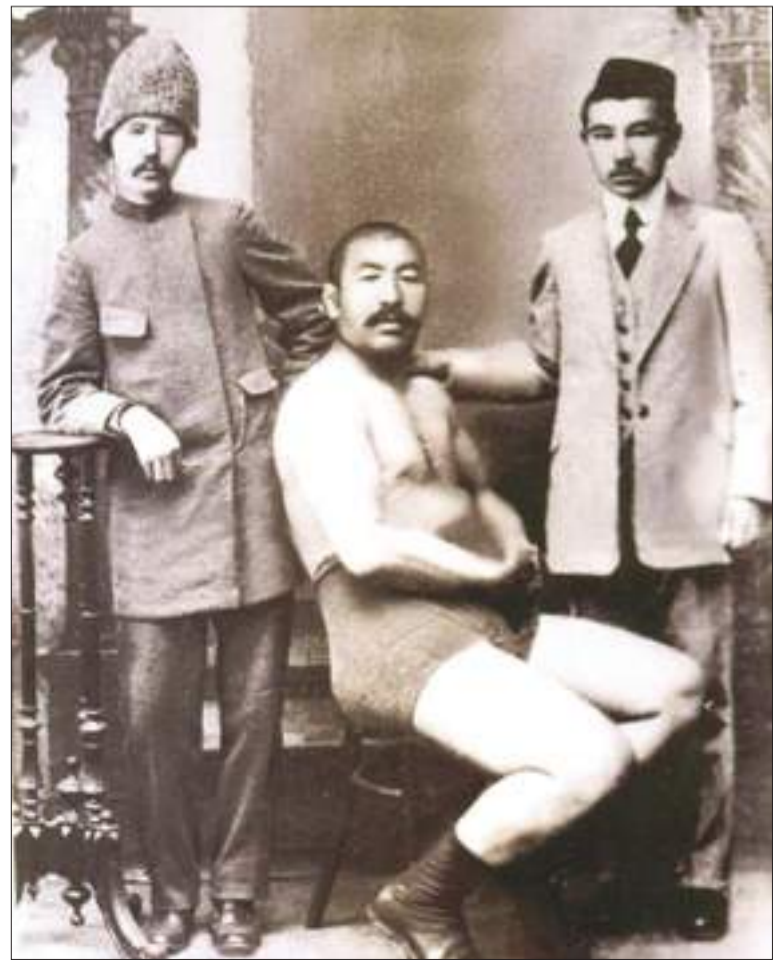
– Базарлығым, шырағым. Тағы бір жолым түскенде тай да мінгізермін...

– Уа, мырза, қойыңыз, ауылға апара жатқан сәлем-сауқатыңызды жолшыбай үлестірсеңіз несі қалады? – деп қауқылдады қыздың әке-шешесі.

– Оақасы жоқ, отағасы. Жетімсіз дүниені кісі арбаға артып жүре ме, бұл күйменің ішіндегілер ғана. Петербордан қырық лау мүлік жолда келеді.

«Шіркін-ай, қандай заттар екен?..» – деп ойлады бекетші. Бір шөлмек коньяқты шаймен қосып ішкен мырза, атшыға бір стақан ақ құйып беріп, сол үйдегі бар жастықты үйгізді де, қасқыр ішігін аяқ жағына жамылып, ас піскенше қисайды.

– Қатын-ай, асыңды жайлап

қайната бер. Мырза аздап демалсын, – деді Рысбек.

Қажымұқанның бастығын биік қойып, басын жоғары көтеріп ұйықтайтын әдеті еді. Көзі тез ілініп, тез оянатын. Албыртанып ештеңені аңғармайтындай болып отырып, не ұйықтаған болып жатып, айтылған әңгімені түгел есітетін. Бірақ «Пәленше соны айтты» деп тіс жармайтын. Біреудің сыртынан сөз айтуға қаны қас адам еді.

Ас пісіп, түсіріп жатқанда, бір күшті қол қақпаны соғып-соғып жіберді. Оның дүмпуі ағаш үйдің іргесін солқылдатқандай болды.

– Ойпыр-ай, мұнысы кім еді, тағы? – деп алғашқы кесек етті тегенге сала берген әйел аяқ ұстап отырған ерінің бетіне қарады.

– Дәу де болса, палуан шығар осы... Алдыңғы күні аулына келді деп еді. Мен шығайын, – деп шараны жерге қойып, Рысбек тұра жөнелді. Қақпаға жете бере:

– Бұл кім! – деп дыбыс шығарды, тонын иығына жамылған бекетші.

– Қақпанды аш – Нұрмағанбет!

– Ой, айналайын-ау, аңсаған кезде дидарыңды бір көрсеткелі Құдай айдап келді-ау, сізді... деп есікті тез ашып, атынын шылауына орала түсті.

зек қарап алып, атып ұрып, далаға лақтырып жібердім.

– Өтірік айтасың, оны көргенің жоқ. Қажымұқанды атып жіберу үшін, алдымен мұнан бел ұстабыр көру керек!

– Е, ондай да өнерің бар ма?

– Бар. Ендеше, орныңнан тұра ғой!

Мырза бешпетіне таққан медальдары сылдырап ұшып тұрды. Нұрмағанбет те тұрып, Қажымұқанды бауырына құшақтай басып:

– Атағың шығып, елдің абыройы болған, бауырым, сағынып жүргенде сені де көрдім ғой!.. Әкел бетіңді...

Қазақтың екі палуаны бекетшінің үйінде осылай кездесті.

АРБАКЕШ

Он сегізінші жылдың қақаған қысы. Түтеген ақ бораны соғып тұр. Ел адамының бәрі: «Соққан күніне жетіп толастайды», – деген болжалына бой бермей кетті, сейсенбі күні тұрып еді, сейсенбіден сейсенбі – сегіз, сәрсенбі – тоғыз, бейсенбі – он, бүгін жұма – он бір күн, ақ көбігін ақтарып, құтырған бұрадай әлі жұлынып тұр.

Бар өмірін Омбы қаласында арбакештіктен өткізген Миша өзінің көптен жолдасы болған күрең атының ұсқынына қарап тұрып, өте мүсіркеп

городовойлардың күнде әурелеуінен құтылды. Түрінен сескеніп, сырттайтын полицейлерге: «Мынаның күйлі көлігін неге алмайсыңдар?» – деген байларға: «Сендер ез көліктеріңді аяп сандала бересіңдер! Ол – қырық жеті награда алған Николайдың палуаны. Оны біз құрметтеуге міндеттіміз!» – деп соқты.

Миша берген жұрең атқа жем іздеп, қырман көтеріп жатқан біреуге бара қалғанда, сол қырманның басына сабын, шай, бірдеңелерін апарып, бидайға айырбастап жүрген Борсықбай кездесе кетті.

– Палуан, халің қалай?

– Шүкір... Қамыстай қалың елмен бірге өмір өтіп жатыр.

– Дұрыс, дұрыс. Бәрекелді, арбаң мен атың да өзіңе сай екен. Немене, мұнда алашағың бар ма еді?

– Қандай алашақ? Менің ондай сатып жүрген сабыным жоқ. Мына ұшықтарынан қиса, атыма жем алайын деп келіп едім.

– Е, оның дұрыс қой... Қырман деген кен емес пе, диқандар біреу қап тұшықтарын сенен аямас. Егіншілер, тәңір берген нәрсеге тарылмай, палуанның қабын толтырып жіберіңдер.

– Борсеке, ол біздің жұмысымыз

мын. Өзіңнің ерлік көмегің тимесе, өте қиынға айналып кетті...

– Не боп қалды? Сауда досым...

Құдай кәпірге мұсылманның күнін түсірмесін! Палуан, өкіметтің промторг деген мекемесіне бидай жинап беруге біраз затын алып едім. Күзде қырман басында жолыққанда соны жинап жүрген болатыммын. Ол бар болғыры жиналды да, жылмықта жеткізілмей, боранға ұшырады. Енді соны екі күн ішінде жеткізіп бермесе өзімді қамап, мал-мүлкімді қазынаға салам депті. Оның үстіне, жолай тартып алатын бірдеңелер шығып, жай кісі жүре алмайды дейді. Соның жүз пұт бидайын жеткізіп беруге жәрдемдес деп өтінішпен келіп отырмын, – деді саудасын айтса көне қоймайтынын білетін Борсықбай. Қайғы бұлтын бет-әлпетіне қалың жауып алған кейпіне қарап, палуан ойланып қалды.

– Көліктерің сай тұр ма?

– Көлік, шүкір, бар ғой... Бірақ соның кілтпені бар, Қажымұқан. Оларға басты сылтауым: «Көлік табылмай жатыр», – деп едім. Сондықтан өз атыңмен жеткізіп берсең тәуір болар еді. Ол үшін, тиісті ақысын төлейін.

– Онда ыңғайы келіңкіремейді. Бұл қолыма аманат деп қойған біреудің

бу басты. Үлкен пештің қуысына бастырып бұйығып жатқан балалар бастарын көтеріп, Қажымұқанның жолға алған наны, бір кесек еті әлдеқашан тас болып қатып қалған. Оны енді қыза бастаған пештің ернеуіне қойып, жібітіп балаларға азық етті. Әкелген жарты қап бидайын да қол диірменге тарта бастады.

Жанға көрсетпей тыққан ұраларың ашып, түнде қаптаған бидайларды тиіп, ауылдан алты шақырым жердегі қалың шырпыға кіре бергенде, таң саз беріп келе жатыр еді. Мол қып тиеген шөптің арасына он қап бидай салып, күрең атын алдына салған Қажымұқан, жуан шыбыртқысын жанына қойып, қалғи түсіп келе жатты.

– Палуан, айдаңқырап отыр, осы бір шырпыдан тез өтіп кетелік, – деді әлденеден сезіктенген Борсықбай, ортадағы шанада отырып.

– Мен барда не қорқатының бар, Борсықбай, шырпыда не бар дейсің, тәйірі...

– Сонда да болсаң, баяу кеттің, айдай тұс, палуан.

– Ол «Шуу» деп делбесін қаға бергенде, «мә...» деген ешкінің дауысы шыққандай болды. Селк етіп шошып кеткен палуан жол жиегіне қарай бергенде, бұта арасынан созылған айырдың сабы шошайып шанының үстіне келіп қалды. Айырдың ашасы сайын сығырталып тұраған тышқандар, құмырғаны таянып келіп қалды. «Ок!» деген жуан үні бір шықты да, жол жиегіндегі омбы қарға етпеттеп түсіп құлай кетті.

– Қажымұқан! Шыбыртқыңды сілтей гөр... – деген Борсықбайдың қарлықсаңдауы бір шығып, ырыс-дап, пысылдап барып, бұтаның арасына жоқ болды. Палуан әнтек бас сын көтере бергенде, тышқан тізілген айыр әлі алдында «у» деп, аударылып, төңкеріліп тұр екен. Тұлыбын басына орай түсіп, етпеттеп жата қалды. Қайтып қарауға шамасы келмей, таң әбден атқанда басын бірақ көтерді. Бір жерде бебеге қағып Борсықбай, бір жерде баласы жатыр екен. Қайыс белбеумен байланған матауларын шешіп босатып алды.

– Ендігі қалғанын сіз апармасаңыз, өздерінен тартып-ақ алар едік.

– Мен болмасам, өздері де апармай, тышқан жерінде шіреді. Қайда тыққаның білсем айтар едім, білмеймін. Бірер жігітіммен өздері қаптап, шанаға тиіп болған соң үстіне бір-ақ мінем. Енді қалғанын қар кетпей қалаға жеткізетін түрі бар. Мені бар екен деп қорықпай-ақ қойыңдар, менің тышқаннан қорқам дегеніме сенбейтін адам жоқ. Өлген тышқанды істікке шаншып көрсетсеңдер, мен өрт шығып жатса да тыр етпеймін.

– Палуан аға, онсыз да күн көрер едік қой. Халықтағы барды Колчак жинап алды. Аяқ жететін жерде ендігі бар астық осы қоңыздың көмбесінде. Ендеше, алып қалыңдар.

– Мүмкін, шырпы ортасынан тосқандар солар шығар. Ертесіне таңертең палуанның күрең аты шанысын сүйретіп ауыл ортасында жүргенін көріп біреу жетектеп әкеліп берді. Бидайдың қайда қалғанын ешкім білмейді.

– Мұның бидайын қайда апарды екен? – дегендерге:

– Оны күрең аттан сұрамасаңдар, мен қалауым бар, – деді палуан.

Палуан арбакешті кәсібін совет өкіметі түгел орнағанша істеді. Түрмеде бір жыл отырып, қызылдар босатқан Миша армияға көмектесіп, азамат соғысы аяқталған кезде келді. Соған шейін тапқанын екі үйдің баласына тең бөліп беріп отырды.

– Палуан, арбакеш, жүк тиеуші болып ендігі істеуің жараспас. Күшің бойыңда, Семейде цирк ұйымдасып жатыр, соған бар, – деді қалалық советтің председатели.

АТАСЫ

– Атты ықтасынға байла. Жедел жүріп терлеңкіреп қалды.

– Палуан, ат жайын өзім білем. Тоңазымай үйге кіре беріңіз, – төр алдында, үстіне іркіп жапқан жүндес ішкіпен төбедей болып жатқан мырзаға тұр дей алмай, соған таяу төрт қабаттап көрпе төседі. Палуан сырт киімін шешіп отырды да, үй ішіне түгел амандасты.

– Палуан-ай, сізді көрмегелі де көп болды-ау... Ауылға келгеніңді естіп едік. Барып сәлемдесуге ақпанның қары үстемелеп, мойын бұрғызбай жатыр... – деп Рысбек есіктен кіре сөйледі. Оған жауап қайтармай, қамшысын бүктеп нұсқап:

– Есік алдындағы үйілген көңдей күмпініп жатқан мынауың кім өзі? – деп жатқан мырзаға көз қиығын салды палуан.

– Ол бір Сарытерек жақтағы мырза көрінеді. Петерборға барып қой сатып қайтқан ба, қалай... Күймемен қайтқан екен, жол қағып шаршап қалған көрінеді. Құн батқан соң келіп еді демалып жатыр.

– Кім екен?

– Білмедім, палуан, елдес деді ме, жанбілмес деді ме бір рудың атын айтып еді, есіме түсіре алмадым... – деп сыбырай сөйледі.

Балуан Шолақ көтеріңкі дауыспен: – Онда, үйілген көң екені анық болды ғой, жатсын.

Мырза ыңыранып барып басын көтерді де, палуанға көз қиығын салып, үндемеді.

– Мырза қайдан келесің?

– Петербордан.

– Иә, ол жақтағы ел аман ба?

– Аман.

– Патшаның палуаны Қажымұқан деген біреуі бар деп еді, оны көрдің бе?

– Жоқ.

– Сандалып, талай жерге барсаң да, ауылда мен көрген Қажымұқанды көре алмаған екенсің?

– Сіз оны қалай көрдіңіз?

– Көргенде әкесін таныттым, қар басқан бір бекетте отыр екен. «Мен патшаның палуанымын», – деп был-шылдады. Отырған жерінде бүріп ұстадым да, жан-жағыма алма-ке-

кетті. Аяғаны сонша – көзінен жасы еріксіз шықты. Төбесінде ойнап тұратын құлағы салаңдап төмен түсіп кекіл, жалының ұйпалағы шығын, қос көзінің алдына шоқпақтай болып ірің қатыпты. Мишаның аяқ дыбысы шыққаннан оқыранатын жануар енді иесіне өкпелегендей, алдына салған шөбінің жартысын жеуге мұршасы келмей, бұқ түсіп жатыр. Миша ежелгі әдетімен:

– Серігім, жануарым... – десе де ат еміренбей иесі жанына келгенде иегін жерге төсей жатқан тұмсығынан енгіге шыққан демі қарды бұрқыратып жіберді.

– О, жануар! Обалың ақтарға болсын. Жер жұтсын бұл шайтандарды! Саған деп жұтқан шөбімді де аттарына алып, құртып қойғаны мынау... Жем болса да жоқ. Өзіңді лауына алып, өлімші етіп әкеліп берді. Енді саған не берем, жануарым... Қой енді, сені бүйтіп қор етіп өлтіргенше, еркін шөбі бар, ауылда тұратын достың біріне берейін...

Сөйтіп налып жүрген кезінде, ауылдан жұмыс іздеп келген Қажымұқан кездесе кетті. Жай-жапсарын сұрай келіп:

– Досым, сен жүк тиеуші болып та күн көре алатының сөзсіз. Бірақ күннің бір тілегімді қабыл ет. Адамның менің сені болсаң, аттың күштісі менің күреңім еді. Мына Колчак қоқырсығын тасып, соны құртатын болды. Сен соны арбасымен ауылыңа алып кет. Бір жеті тойдырып алсаң, аздап кіре тартып тұруыңа жарайды. Сенің қолыңда тұрса, Колчактың қамшысы селтендеген полицейлері де қоңаңдап асылына келе ала еді. Оны құртып, қасына сені құрметтейді ғой, лауға сенің атыңды әурелемейді.

– Ол рас.

– Ендеше, арбасына жегіп берейін, мініп кет. Көп жыл қанатым болған жануардың налығанын көрмеймің. Тамағы күйлі болса, арбамен қырық пұт, шанамен сексен пұтты жүк демейді.

Бұл күздігүні болған жағдай еді. Сөйтіп, Мишаның сүйікті жирені Қажымұқанның қолына барып,

ғой, өзің мына қара майдан істеген, балшық сияқты сабыныңды, зәрдей қымбаттатпай, төмендетіңізіші... Қадаққа толмайтын кесегіне бір пұт бидай сұрайсыз. Оныңызды қалай алып, кір жуамыз?..

– Мейілдерің ғой, алмағандарыңа мен қайғырмаймын. Сабыным батпақ болсын, балшық болсын, арбамның үстінде тұр. Сендердің бидайларың – қырманда. «Балшық» дейсіңдер-ау, шырақтарым, – деп кеңкілдеген мысқыл күлкімен кеңсірігін кернеп, танауын желпілдетіп күлген болып, – заманының неге айналып тұрғанын сезбеген кісіге не айтарсың! Осы балшықтың өзі сонау жер түбіндегі Үркіттен әкелініп отыр. Жидектің жапырағын қуырып, шай деп ішіп отырғаны бұлардың есінде жоқ! Белі бүктелген шешелері қыстау айналасын тіміскілеп, ит мүжіген сүйек жинап, сабын қайнатпақ болады. Бұлар сол азаптан құтылуға, аз да болса көмек еткісі келген кісілерге айтып отырғаны мынау. Қоян терісіне – қызыл шүберек жапсырған бөрік киген большевиктер келген соң, первай сорт сіңір сабынмен жуатын боларсыңдар!..

– Борсық-ау, солар келе жатыр дегені рас па?

– Кім біледі, палуан. Іштегі бай біткеннің бәрін қамап, завод-фабрикалардың күл-талқанын шығарып, жердің бетін үйітілген тулақтай қылып жатқан солар дейді ғой. Оралдан өтіп, Селебеге (Челябинск) келіп-ақ қалған екен, ақтар әскерін алдына төгіп жіберіп, бір бөгесе керек...

Қажымұқан ерте тұрып, түнде басып қалған үрінді тұрдан қорасын аршып, үйіне жаңа кіргенде, үсті-басын қалың қырау басып, қасқыр ішікке оранып, Борсықбай келді.

– Палуан, мал-басың аман ба?

– Шүкір. Түтеген боранда ерте жүре қалғаның қалай? Үй ішің аман ба?

– Құдайға шүкір... Боран деп бүрлігіп жата бергеннің өзі жаман екен. Анау айтқандай жұлып кететін еш нәрсе жоқ, жүруге болады. Бір қысылтаяң шаруа саған күнімді түсіріп, келіп отыр-

малы еді. Сүре түспеген соқпақта елігі қалуы мүмкін, жем-шөпке де онша кенеліп тұрған жоқ. Қөлік тапсаң, жеткізіп берейін.

Борсықбай тұске шейін қояр да қоймай, Қажымұқанның атымен бір лау астықты қалаға апаруға көндірді. Өзінің шай, жер майы, сабын сияқты үй керегіне де зәру еді. Кіре ақысына бір қап бидай, астықты жапқан шөпті алмақ болып, сондықтан жүкті аямай салып, елу пұт бидай тиеті. Борсықбай салт атпен жанына еріп отырап бөренде боранда қалаға жетті. Қалада байдың атына аздап шөп тастап, өзі жарты қап бидай алып, Мишаның үйіне келді.

Келсе, Мишаның үй іші қасіретте екен.

Ат-арбасын Қажымұқанға берген соң, Леспромхозға жұмысқа кірген Миша, декабрь ішінде болған жұмысшылардың көтерілісіне қатынасқаны үшін ұсталып кетіпті. Ең үлкені он үш жастағы төрт баланың ортасында қалған әйелі бір кеңсенің үй тазалаушысы болып, балаларының күнделік қорегін тауып тұрған екен, екі өкпесіне бірдей суық тиіп, бас көтере алмай қалғанына бес күн болыпты. Ішетін азығатын баланың, шуылдап жылап отырған оталардың үстіне кіріп барды. Үй тіршілігінің ісіне икемі жоқ адам, оларға жәрдем көрсетудің есебін таппады. Атын доғарып, қораға байлады да, темір жолға жақындау шетте, қисайып тұрған бір бағананы көзі шалып еді, соған барып, жұлып алып, иыққа салып алып келіп, күйретіп отын қылды. Құдықтан су әкеліп, құмыраларын толтырды. Екі пешке бірдей жағылған от қабырғасына қарыс болып тұрған қырауларды ерітіп, үйді тұманданған

Этноним «қазақ», несомненно, тесно связан с тюркским казачеством, о чем свидетельствует не только дошедшая до нас семантика этого слова, но и образ жизни древних кочевников. Многоженство, аменгерство, «Жеті Ата» очень осложняло ситуацию для молодого мужчины. Наличие в аулах свободных от семьи джигитов создавало в среде казахов-многоженцев (тюрков) напряженную атмосферу. Однако существовал обычай, который помогал мирно решить эту непростую ситуацию, согласно которому старшие братья должны были уйти из аула.

ПОХОДНАЯ ЖИЗНЬ ЛИШНИХ ЮНОШЕЙ

Право остаться с родителями имел лишь самый младший сын — кенже. По обычаю, право младшего закреплено формулой: «кенже бала — кара-шаңырақ иесі» (младший сын — владелец дома отца). Отцовское право и отцовская юрта («кара-шаңырақ») после смерти отца переходили к кенже. Кстати, наследование отчего дома отмечено и в каганате Чингизкагана: Толуй как младший сын наследовал после смерти великого кагана его коренной улус.

Ежегодно несколько сотен тысяч мужчин в степи становились лишними. Они готовы были эмигрировать в места проживания окружающих степь оседлых народов. Это и происходило в действительности. Рынки в городах вокруг степи были местом рекрутинга этих юношей из степи, родители отправляли их из аула с минимумом провианта, но верхом на лошади. Эти молодые люди могли наняться в качестве воинов или же сами составляли боевую единицу с тем, чтобы воювать не только ради добычи, но и ради захвата будущей жены.

...Геродот в своей «Истории» поведал легенду о происхождении скифов от младшего сына Геракла и женщины-змеи, которому Геракл оставил свой лук и пояс, на конце застёжки которого висела золотая чаша. И в память о той чаше скифы носили чаши на поясе. В этой истории тоже кенже: старшие братья ушли из дома.

Историк описал реальный случай поклонения скифов и гробному котлу: «Один скифский царь по имени Ариант пожелал узнать численность скифов. Он приказал для этого всем скифам принести по одному наконечнику стрелы. Тогда скифы принесли такое множество наконечников, что царь решил воздвигнуть из них себе памятник: он повелел изготовить из наконечников медный сосуд и выставить в Эксампее».

Котел (казан) издревле имел огромное значение в жизни народов...

С древними святилищами и их атрибутом — металлическим казаном, священным сосудом для жертвоприношений, были связаны и племенные инициации (возрастные обряды). С малых лет детей готовили к взрослой жизни: девочек — к ведению домашнего хозяйства и роли жены и матери, мальчиков — к жизни охотника и воина. Для этого юношей отделяли

НОВОЕ ПРОЧТЕНИЕ ЭТНОНИМА «ҚАЗАҚ» — ЭТО ВОЕННОЕ СОСЛОВИЕ

на несколько лет от семьи и приучали к ритуально-магическим, племенным, военным и другим правилам. Походная жизнь вдали от поселений и приграничная военная служба превращали юношей в превосходных воинов. Проходящих обряд называли казаками.

Кочевое скотоводство позволяло иметь больше свободных от труда мужчин, регулярную, специфически организованную армию, многократно доказавшую свое преимущество перед военной традицией оседлых народов. Это и десятичная система деления армии на подразделения, и мобильная конница, и использование охотничьих навыков и т.д.

СИЛА СВЯЩЕННОГО СОСУДА

С незапамятных времен в Центральной Азии бытовало поклонение чаше. В кыпчакских погребениях находили чаши, казаны, кувшины. На одном найденном сосуде была тюркская надпись: «могучий» и «хозяин-владелец». Недаром одно из самоназваний тюрков было куман (сосуд для воды).

Необходимо отметить, что казан к тому же был одним из внешних атрибутов власти: чем больше власти у человека, тем больше и его казан. Предводитель должен был обладать огромной силой, чтобы поднять свой казан. Об этом косвенно свидетельствует и русская летопись, в которой отмечается в виде комплимента, что половецкий хан Кончак может котел на плечах перенести через реку Сулу.

Сила священного сосуда, по поверью, была в его названии. Неудивительно, что название этой посуды было распространено именем у тюрков, а также географическим наименованием, например город Ка-

зань. Как магический атрибут у казахов хранится в Туркестане, в мавзолее Ходжа Ахмеда Яссауи огромный тай-казан.

Древнетюркский вариант этой словоформы — казан — име-

ет и другое значение: «добывать, приобретать» (такое значение сохранило слово казан в татарском, башкирском, ногайском языках). Это не случайно, ибо казан — посуда для добычи, жертвоприношений.

От этого слова образовалось слово казгак, исходная форма слова казак, которая встречается в рунической письменности (фрагмент Е 3, Уюк-Туран, около VII-VIII вв.) в сочетании «қазғакым оғлым» (А.Аманжолов. Түркі филологиясы және жазу тарихы. Алматы, 1996).

Письменный памятник Уюк-Туран (Е 3) был обнаружен в 1887 году Турано-Уюкской котловине, недалеко от города Туран (Алтай). В 1943 году был перенесен в Тувинский музей. Высота памятника — 2,82 м, длина — 0,19 м, ширина — 0,41 м. Транслитерация: tqri : elmke : qzqym : oylm : en uz : oylm : lti biq : yuntm. Транскрипция: teqiri : elimke : qazqim : oyulim : en uz : oyulim : alti biq : yuntum. Первоначальный перевод А.С.Аманжолова: «Моему

божественному племенному союзу мое приобретение, мой сын Эн Уз, мой сын и шесть тысяч моих лошадей».

Впоследствии Алтай Сарсенович Аманжолов изменил этот перевод в книге «История и теория древнетюркского письма» (2003). В свое время дал Алтай Сарсенович такое объяснение: «Существительное казгак образовано от глагола казган- «добывать, приобретать» с помощью суффикса -к и означает «добыча, приобретение», а также «тот, кто добывает», т.е. «добытчик». Таким же способом образованы, например, существительные булгак «родник» от глагольной формы булға- «мутить, взмучивать», карак «зрачок» от кара- «смотреть» и т.д. Древнетюркский язык по сравнению с современными тюркскими имел больше гортанных звуков: казган-казан, орғак-орак, тарғак-тарак,

упоминается сын покойного. В данном же случае имелись в виду молодые воины (казаки-молодцы, казаки-воины) или личная гвардия.

Сочетание «казғакым-оғлым» можно перевести как «мои сыновья-добытчики (воины-казаки)», т.е. термин «казак» («казгак») бытовал еще в VII-VIII вв. Казаками многие авторы называли у тюрков «низший разряд конного войска, наиболее легко вооруженный». Возможно, такое же значение имел термин «казгак» в VII-VIII вв.

Как возможная древнетюркская форма этнонима это слово в свое время привлекло внимание ученых А.Маргулана, В.Юдина, Ныгмета Мынжана и др. **Г.Ф.Благова в статье «Исторические взаимоотношения слов казак и казах» в книге «Этнонимы»** (М., 1970) так же обращает внимание на это слово.

Но неправильный перевод В.Радлова («мои приобретенные сыновья») и С.Малова («мои дочери») не дали развиваться этой точке зрения. Лишь адекватный перевод А.Аманжолова дает возможность по-новому взглянуть на этот термин. Ведь в этнониме «казак» с позиции современного казахского языка не выявляется семантическое ядро.

Следует отметить, что слово казгак зафиксировано еще в другой рунической надписи («казак», http://kghistory.akipress.org/unews/un_post:6889), а также в одной легенде на старом казахском языке о родоначальнике казахов по имени Қазғак (Өтебайдақ Тілеукабылұлы. Шипагерлік баян. Алматы, 1996).

Даже по истечении многих веков сила магического слова сохранилась в первоначальной функции казаков — «добывать». В приграничной зоне казаки были предназначены именно для такой роли: «Отроки наши за степью глядят» («Сокровенное сказание»).

В молодости казаковали Бабур, эмир Тимур и другие. Такое значение подтверждает одно из ранних упоминаний семантики слова «казак», которое встречается в **тюркско-арабском словаре 1245 года** со значением «бродяга, скиталец, неженатый». Близко к этой трактовке и толкование слова русских ориенталистов: «удалец, вольный, разбойник, бродяга».

По другой версии, древнее тюркское значение — «отделившийся, отложившийся от своего рода». Очень удачно перевели это слово русские летописцы — **половец (полов — польское «добыча», лов — болгарское «добыча», русское «ловец»)**, то есть «добытчик». Так они называли западных кыпчаков.

Таким образом, в те далекие времена казакотворением занимались, делались. Для обозначения образа жизни казака в восточных источниках образовано существительное «казаклык» — «казакотворение», «казачество». Понятие «во времена казачества» («когда казакотворил») обычно передается, соответственно: казаклыкда, казаклыкларда; казакламак — значит вольничать.

«Казак не всегда проводил свое «казакотворение» в полном одиночестве. Человек, пожелавший разделить с вольным казакотворцем его непредсказуемую судьбу, становился казакдаш (образовано по известному образцу: юлдаш — «спутник», аркадаш — «товарищ», аулдаш — «земляк», ватандаш — «соотечественник») встретилось мне впервые и только однажды в сочинении ал-Хаджа Абд ал-Гаффара Кирими «Умдат ат-таварих». Казакдаш. Любопытное слово! Но я не знаю, как толково перевести его на русский язык» (Летопись трех тысячелетий — Кляшторный С.Г.).

ЗАГАДКА ФИРДОУСИ

Переломным этапом для тюркского казачества явился XIII век. Чингиз-каган создал свой каганат по древнетюркскому образцу. Созданный улус каган назвал по-тюркски Мунгол (Мунгвал) — «армия из тысяч». Именно «тысячная» организация была военно-административной основой всей империи. Для основания империи нужна была соответствующая организация населения.

В 1206 году Чингиз-каган создал 95 мунгол — 95 административных единиц, способных выставлять и снабжать всем необходимым по тысяче воинов.

Полководческий гений Чингиз-кагана создал прообраз будущей регулярной армии, в частности русской, в которой большую роль играло казачество.

Тюркские казаки составили легковооруженные передовые войска Чингиз-кагана. Завоевания Чингиза сделали популярными как имя казаков, так и их сословие. Уже в XV веке появляются русские, украинские казаки, перенявшие не только имя и образ жизни своих предшественников. Тюркские казаки являются прямыми и кровными их предками: русские источники зафиксировали тюркские имена атаманов русских казаков.

Немецкий историк Г. Штекль писал, что «первые русские казаки были крестившиеся и обрусевшие татарские казаки, поскольку до конца XV в. все ка-

на духовную жизнь и внешний облик русских казаков».

Это подтверждает и военная, бытовая лексика русского казачества, имеющая тюркские корни: атаман, ертаул, есаул, караул, курень, кошевой, сабля, нагайка и т.д. Русские казаки не утратили связи со своим именем, определяя себя как вольных казаков.

Чингиз-каган, как могущественное божество, смешал племена и народы, языки и наречия. И определил последние грани кристаллизации тюркских и монгольских этносов.

Мать и старшая жена Чингиза — из племени женрат (кынырат). Именно в онгиратской народной песне встречается сочетание «хасаг терген» — арба тюркских казаков (казахская арба):

«В одноколку казачью верблюду вороной

заки, которые обитали как в степях, так и в славянских землях, могли быть только татары. Решающее значение для образования русского казачества имело влияние татарских казаков на пограничье русских земель. Влияние татар проявлялось во всем — в образе жизни, военных действиях, способах борьбы за существование в условиях степи. Оно распространялось даже

Запряжен, и рысью пустим его»

(«Сокровенное сказание», перевод «Юань-чао би-ши», 1240 г.).

Добавим, что название «казак» распространилось с завоеваниями Потрясателя Вселенной на обширной территории.

В середине XV века в Узбекском улусе назрел конфликт

между чингизидами Абулхайрханом и султанами Жанибеком и Кереем. Это столкновение — в который раз! — было и социальным. Вокруг Абулхайра объединилась военная знать — узбеки (йузбек — тюркское «господин», буквально «сотник»). Большинство же — казаки — поддержало Жанибека и Кереев. Так появились и новые имена двух тюркских народов, рожденных «тысячной» системой.

Словом «казак» стали называть кочевников из Узбекского улуса Абулхайр-хана, откошевавшихся от него в середине XV века во главе с потомками Урус-хана султанами Кереем и Джанибеком. У основателей Казахского ханства были далеко идущие планы, и постепенно термин «казак», вначале имевший чисто социальное значение, превратился в политический, обозначая подданных нового ханства. Когда же под властью двух султанов объединились многие племена, до того подчинявшиеся Абулхайрхану, это слово превратилось из политического в этнический термин.

В основе многих тюркских этнонимов лежат военно-сословные названия. В период распада империи постепенно меняется и государственное управление. В Узбекском улусе основной ячейкой становится йуз (сотня), которая и дала название улусу — Йуз-Орда, Йузбек. А в Казахском ханстве жуз стал региональной единицей.

Хотя слово «казак» было известно издавна от Великой китайской стены до египетских пирамид, первоначальную известность оно получило именно на территории современного Казахстана.

Одно из загадочных свидетельств об этом, не дошедшее до наших дней, было в поэме Фирдоуси (X-XI вв.) «Шахнаме», где рассказывалось о Казаххане и народе казак, который был известен своими разбоями (об этом писали А.Левшин, А.Вамбери, В.Радлов и др.). Ему вторят более поздние авторы, неизменно тюркчавшие воинственность тюркских казаков.

В 2015 году в СМИ сообщили, что ученые из Алматы сделали открытие, которое ставит под сомнение датировку появления названия этноса «казак». Востоковед-иранист Галия Камбарбекова рассказала, что в своей последней поездке в Тегеран обнаружила необычную рукопись с условным названием «Тарихи монгол». В этом источнике она и нашла упоминание этнонима «казак». «Конкретно написано, что именно казахские племена, казахи, именно такие племена, как канлы, кипчаки периодически-

ски атаковали город Баласагун. То есть это уже история возвращается уже не только к XIV веку, это уже X век», — сообщил востоковед.

ИНСТИТУТ ТЮРКСКОГО КАЗАЧЕСТВА

На основе древних религиозных обрядов начинает складываться институт тюркского казачества, который сопоставим, по Ч.Валиханову, с европейским рыцарством.

Казаками многие авторы называют у тюрков «низший разряд конного войска, наиболее легковооруженный». Дореволюционный военный историк М.Иванов писал, что киргизы (т.е. казахи) «без сомнения составляли легкие войска — казаков» в армии Чингиз-кагана.

Значение термина «добыча», «добытчик» указывает на авангардную, приграничную роль легкой конницы. Из казаков формировался ертаул (авангард, разезд) — конный отряд, посылаемый для угона скота, для добычи и грабежа.

По сообщению И.Георги, из наемных казаков комплектовалась и личная гвардия представителей ханской власти. Передовой отряд легкой конницы выполнял и хозяйственную функцию: найти лучшие корма, водопой или диких животных. Казаки были более приспособлены к походной жизни вдали от поселений, что выразилось в термине «казаклык» (казачество, казакотворение) в восточных источниках.

Усилившись как сословие, казаки становятся решающим фактором в объединении племен. Представители разных племен и социальных групп начинают перенимать образ жизни, обычаи, язык казаков. В роли института казачества начинал проявляться этническое ядро, которое впоследствии сыграло решающую роль в формировании казахского народа.

Весь парадокс слова «казак» заключается в том, что название сословия и имя народа существовали и течение веков, и «первые» казахи появились задолго до образования Казахского ханства.

Но по мере потери ответственности казахи стали забывать и сокровенное значение своего имени. Со временем они стали производить его от синтаксически неверного словосочетания «каз ак» (лебедь).

Еще некоторое время дух казаков-добытчиков, которые «длинным копьём и острой саблей» добывали славу великих воинов, жил в душах казахов. Еще некоторое время имя Чингиз-кагана и его потомков хранило Степь. Но в XIX веке с ним было покончено.

И осталось потомкам степных кентавров лишь гордое имя, смысл которого казахи уже не помнили — они утратили саму ауру, душу этого слова. И зародились наивно-поэтические, шемяще-грустные народные легенды о происхождении казахов от Белой Гусыни. И летит «белая птица, некогда возникшая из белого платка» Великой Матери, рядом со степняком, крича ему: «Вспомни, чей ты! Как твое имя? Вспомни имя свое!»

«ПЕЧАЛЬНО, КОГДА ПОЛИТИКИ ЧИТАЮТ ТЕКСТ С ЛИСТА»:

КАК КАЗАХСКИЙ ЯЗЫК ПЕРЕЖИЛ 2020 ГОД

Вопрос языковой политики и культурной ценности казахского языка всегда представлял особенный и актуальный в Казахстане. Но насколько ситуация изменилась в 2020 г.? По этому вопросу в материале Caravan.kz.

Первый Президент Казахстана **Нурсултан Назарбаев** отметил, что казахский язык имеет потенциал для того, чтобы объединяющим фактором. Государственный язык должен укрепить единство народа. Об этом Елбасы говорил на заседании совета Ассамблеи народа РК в ноябре 2020 г.

По словам **Назарбаева**, чтобы казахский язык стал языком межэтнического общения, необходимо последовательно расширять круг и увеличивать число изучающих его людей.

— Сегодня в стране действуют 90 % бесплатного обучения казахскому языку. Их эффективность, мягко говоря, вызывает справедливые вопросы, поэтому министерствам культуры и спорта, образования и науки необходимо максимально повысить эффективность системы овладения государственным языком. Мы должны создать условия, когда каждый ребенок после школы будет владеть государственным языком, читать, писать и говорить. Это дает им возможность работать во всех сферах государственной службы, экономики и так далее, — подчеркнул Назарбаев.

Также экс-глава государства напомнил, что в 1991 г. госязыком владели лишь 37 % жителей. В 2020 г. владеют им уже более 66 % населения.

— Если 20 лет назад в вузах на казахском языке обучалось 27 %, то сегодня — 83 %, — сказал он.

В феврале 2020 г. сообщалось, что Президент РК **Касым-Жомарт Токаев** считает, что государственный язык должен получить ускоренное развитие в Казахстане. По его словам, все национальности, этнические группы, проживающие здесь, по сути, являются единой нацией.

Безусловно, все вышесказанное лишь подчеркивает важность и насущность языкового вопроса на сегодняшний момент. Но дабы более широко проанализировать ситуацию, давайте вспомним о самых громких событиях и высказываниях по этой теме.

УКРЕПЛЕНИЕ СТАТУСА КАЗАХСКОГО ЯЗЫКА — НЕ ЛОБОВАЯ АТАКА

Летом 2020 г. глава государства высказался о статусе казахского языка в интервью республиканской газете «Ана тілі».

«Языковая проблема имеет огромное политическое значение, и при неправильном обращении с ней может привести к непоправимым последствиям для государства и безопасности граждан страны. В этом мы воочию убедились на примере Украины. Лобовая атака с целью повышения статуса государственного языка и насильственного расширения ареала его применения контрпродуктивна, поскольку может спровоцировать дестабилизацию межнациональных отношений», — отметил Президент.

Он добавил, что Казахстану «следует учитывать геополитиче-

ский фон, в котором особняком стоит самая протяженная в мире сухопутная граница с Россией».

«Но это не значит, что работа должна быть заморожена. Ее нужно продолжать, причем делать это без шума, надрыва, самовозвеличивания. Хорошим примером может послужить опыт Узбекистана. С присущими узбекам тактом и учтивостью, не делая громких заявлений, они полностью решили языковую проблему, охотно прибегая и к русскому языку, когда в этом есть необходимость», — сказал Токаев.

Президент привел в пример опыт Узбекистана: в госорганах этой страны до сих пор используется русский язык, констатировал он.

«Ни в коем случае нельзя скатываться в архаику, заикливаться на лингвистической культурологии. Почитая собственную историю, храня традиции, в то же время мы должны стремиться вперёд. Постоянные стелания по поводу ущербного состояния государственного языка вызывают недоумение за рубежом, особенно в центральноазиатских государствах. Это тот случай, когда нужно меньше говорить, больше делать», — считает глава государства.

ОСТРЫЕ ЗАЯВЛЕНИЯ

Не обошлось и без острых заявлений. В октябре в соцсетях разразились массовые споры из-за громкого поста отечественной журналистки и телеведущей Анны Данченко, которая предложила «инновационный» подход к повышению статуса казахского языка в стране.

Ее предложение заключалось в том, чтобы урезать зарплаты на 30 процентов гражданам, не знающим казахского языка. Естественно, везд за этим якобы необходимо лишить госстатуса русский язык.

«Этот статус плодит гигантское количество противоречий. К примеру, если бы я была человеком, не знающим казахского языка, я бы стала учить его с целью выживания. Если бы по закону меня обяжали знать язык, мне бы пришлось выучить. Чтобы выжить. Работать. Социализироваться. К примеру, можно урезать зарплаты тем, кто

не знает казахского языка, на 30 %. При таких строгих условиях и законах самый ленивый начнет учиться», — написала она.

Ее мнение получило широкую огласку в социальных сетях. Кто-то тотально поддержал Данченко, а кто-то традиционно обрушился с критикой, заявляя, что **такие меры будут заставлять людей изучать государственный язык против их воли, и ничего хорошего из этого не выйдет.**

СОВЕТСКОЕ ПРОШЛОЕ КАЗАХСКОГО ЯЗЫКА

В конце ноября на портале Aduqna.kz была опубликована статья под авторством председателя **комитета по языковому политике при минкульту Казахстана Адилбека**

Каба о том, как манера речи, составление предложений, а также передача мыслей на казахском языке отошли от своих истоков.

«Главная необходимость — соблюдать законы языка, культуру речи и письма. В противном случае в эпоху глобализации казахский может стать языком, который мы сами не понимаем», — рассуждает чиновник.

По его словам, в нынешнее время у многих казахстанцев манера речи, составление предложений, передача мыслей на казахском языке далеки от идеальных. Он отмечает, что проблема набирает обороты с развитием соцсетей, но ее корни появились давно.

«Виною тому то, что мы используем в качестве источников материалы на русском языке. Во времена СССР все указы и документы, которые нужно было перевести и распространить, приходили на русском языке. В то же время в казахскую письменность стали проникать не только отдельные слова, но и русские словосочетания», — пишет Адилбек Каба.

В подтверждение своих слов автор процитировал журналистку Назыгул Кожабек: «Нынешний государственный язык — это русский с казахскими словами».

По мнению чиновника, главная причина проблемы в том, что в советское время казахский язык пережил две реформы. Начиная с 1940 г., когда казахский язык перенесли на кириллический алфавит, язык претерпел некоторые изменения. В дополнение к новым буквам появились новые термины и новое звучание слов.

Ответ на мнение журналиста тогда высказал общественный деятель **Мурат Телибеков**.

— Ситуация утронуется. Мне непонятны устремления автора этого высказывания. Он хочет заставить всех казахов говорить на классическом языке? Что в его понимании правильный казахский язык? Язык Абая? Шакарима? Кто устанавливает каноны? На мой взгляд, подобные высказывания отражают непонимание сути обсуждаемого вопроса. Основная функция любого языка — это коммуникация. Человек стремится кратко и полно донести свою мысль. Язык — не застывшая догма. Это живой организм, который непрерывно эволюционирует, развивается. К примеру, в английском языке ежегодно появляется множество совершенно новых слов, и никого это не пугает. То, что мы называем уличным жаргоном, по сути, отражает процесс трансформации языка, его адаптацию к новым условиям, в которых находится общество.

«ПЕЧАЛЬНО, КОГДА ПОЛИТИКИ ЧИТАЮТ ТЕКСТ С БУМАЖНОГО ЛИСТА»

Тема развития государственно-языка активно освещается в казахскоязычных СМИ. К примеру, на портале Aduqna.kz опубликована заметка журналиста Каната Абилкайыра, в которой он поделился своими впечатлениями о прошедших дебатах между представителями казахстанских партий, принимающих участие в парламентских выборах.

«Во время дебатов мы ясно увидели, что в будущем политический язык Казахстана будет казахским. Нельзя сказать, что дебаты перевернули горы, но выход казахскоязычных граждан на политическую сцену вселяет надежду на будущее», — отметил Абилкайыр в своем анализе.

Своим мнением об укреплении статуса языка в контексте политического общения, дискуссий и дебатов поделился известный

казахскоязычный журналист **Кайырбек Баймырза**.

— В первую очередь обратим внимание на простые вещи: например, наши законы, которые представляют государственную важность, часто пишутся на русском языке, а только потом переводятся на казахский, — отметил наш собеседник. — Однажды один из депутатов мажилиса резко раскритиковал «красноречивый» перевод филологов. В результате смысл переведенного важного документа ухудшается, пусть и не критично. То же самое с отчетной документацией и прочим — казахский язык вообще непонятен. Эти вопросы можно поднять на более высоком уровне.

— Не могли бы вы дать свою оценку уровню владения государственным языком казахстанскими политиками, чиновниками и общественными деятелями?

— Понимаете, сейчас к власти приходит молодое поколение, и кажется, что казахский язык занимает «комфортное» место в политике. Аймагамбетов, Мусин, Кульгинов и многие другие хорошо владеют государственным языком. Однако, к сожалению, все еще порой трудно найти грамотного казахскоязычного человека в государственных органах. Я верю в работу журналиста. Наверное, нужно усилить языковые требования к госслужащим.

— Можно ли назвать наших госслужащих хорошим примером для общества в отношении владения казахским языком?

— Есть люди, которые являются образцом для подражания, но о них почему-то редко говорят. Однако печально, что некоторые чиновники не говорят на своем языке. Как можно не расстраиваться, когда высокопоставленные лица читают казахский текст с бумажного листа?..

— Как вы считаете, как скоро казахский язык станет языком политического общения в нашей стране в широком понимании этого слова?

— Не исключено, что после ухода русскоязычного старшего поколения из структур власти казахский язык будет использоваться как 100 % в плане субъективного общения. Это мое субъективное мнение. Конечно, полностью отказать от русского языка мы не можем, но необходимо поднять казахский язык до действительно государственного уровня. Думаю, на сегодняшний день мы уделяем казахскому языку куда большее внимание, чем раньше.

Ахмет ТАЛАПУЛЫ
(в сокращении)

ВАКЦИНАЦИЯ ОТ КОРОНАВИРУСА В КАЗАХСТАНЕ. ОТВЕТЫ НА ЧАСТЫЕ ВОПРОСЫ

С 1 февраля в Казахстане стартует вакцинация от коронавируса. Комитет санитарно-эпидемиологического контроля Министерства здравоохранения Республики Казахстан в преддверии этого события ответил на распространенные вопросы по вакцинации, передает zakon.kz.

Будет ли вакцинация в Казахстане обязательной и принудительной?

Вакцинация в Казахстане является добровольной. Согласно 77 статье Кодекса РК «О здоровье народа и системе здравоохранения», любая медицинская процедура, в том числе и вакцинация, проводится только с информированного согласия прививаемого. Административной или уголовной ответственности за отказ от вакцинации в Казахстане не предусмотрено, любые притеснения будут являться незаконными.

Какую вакцину будут применять в Республике Казахстан?

С 1 февраля 2021 года в РК начнется вакцинация против КВИ с использованием вакцины Гам-КОВИД-Вак («Спутник V»), которая произведена в России. Далее с 15 февраля в процесс вакцинации будет присоединена вакцина Гам-КОВИД-Вак, произведенная на базе Карагандинского фармацевтического комплекса. Со 2 квартала 2021 года планируется подключить к процессу вакцинации препарат отечественного производства — QazCovid-In, который в настоящее время находится на 3 фазе клинических испытаний.

Кто сможет получить вакцину от коронавируса?

Вакцинация будет осуществляться поэтапно с учетом поступления вакцины. При этом, в первую очередь вакцинацией против коронавирусной инфекции подлежат уязвимые группы населения, которые подвержены высокому риску заражения и распространения коронавирусной инфекции, с дальнейшим охватом остальных групп населения, подлежащих иммунизации.

На первом этапе вакцинацией будут охвачены медицинские работники инфекционных больниц, скорой медицинской помощи, реанимации, ПМСП, приемных покоев, сотрудников санэпидслужбы.

На втором этапе вакцинацией охватят педагогов общеобразовательных школ, вузов, работники медицинских служб, не вошедших в первый этап. Третий этап охватит педагогов школ-интернатов, детских дошкольных учреждений, студентов и лиц с хроническими заболеваниями.

Кроме того, в последующем планируется расширение контингента с включением дополнительных уязвимых групп населения: сотрудники МЧС, МВД, Минобороны, КНБ, Службы государственной охраны и другие.

Будет ли вакцинация платной? Какова стоимость одной прививки?

Вакцинация против коронавирусной инфекции для уязвимых групп населения будет предложена на бесплатной основе.

Опасна ли вакцина от коронавируса? Есть ли у вакцины побочные действия?

Для определения противопоказаний требуется появление инструкции к вакцине с полными данными о показаниях, противопоказаниях к вакцине, возможных неблагоприятных проявлениях после иммунизации, способах введения и условиях хранения и транспортировки вакцины. В связи с этим, перечислить противопоказания в данный момент не представляется возможным. Также отметить, что на введение любых вакцин организм человека отвечает выработкой иммунитета, а также развитием неблагоприятных проявлений после иммунизации — таких, как кратко-

Будут ли прививать вакциной от коронавируса детей?

Вакцина «Спутник V» противопоказана детям до 18 лет, соответственно, получить ее смогут лишь совершеннолетние граждане РК до 60 лет. Вакцина казахстанского производства на настоящий момент находится на 3 стадии клинических испытаний. На сегодняшний день нет утвержденной инструкции по отечественной вакцине, поэтому ответственный за нее находится на стадии определения.

Почему прививку нужно обязательно получить в два этапа?

Вакцину от коронавируса следует вводить в два этапа с интервалом в 21 день. Первая доза дает продолжительный защитный эффект за счет выработки небольшого количества антител. Вторая доза усиливает и закрепляет действие первой, количество антител в организме человека вырастает.

временное повышение температуры тела, покраснение и отек в месте введения вакцины.

Возможна ли аллергическая реакция на вакцину от коронавируса?

Перед любой вакцинацией медицинский работник уточняет наличие аллергии у прививаемого. В случае, если имеется тяжелое аллергическое заболевание, человеку дается медицинский отвод от прививки. При этом, предугадать аллергическую реакцию невозможно, так как каждый организм индивидуален. В целях своевременного реагирования человеку следует оставаться под медицинским наблюдением (в стенах мед. учреждения) первые 30 минут после получения прививки: именно в этот промежуток возможно проявление аллергической реакции на вакцину.

В России проводится ежедневное телефонное обследование тех, кто получил вакцину, и в отношении тех, кто был вакцинирован. У нас тоже предусмотрены такие технические моменты?

Все вакцинированные первые 30 минут будут находиться в медицинском учреждении под наблюдением врача. Затем следующие 3 дня они будут находиться под наблюдением участковых врачей по месту прописки. Кроме того, каждому вакцинированному человеку выдается специальная памятка с указанием возможных побочных эффектов вакцины и номера телефонов поликлиник, в которые они могут обратиться в случае проявления таких эффектов.

Прошла ли российская вакцина «Спутник V» достаточную проверку качества?

Данная вакцина прошла государственную регистрацию в РФ и на протяжении нескольких месяцев используется для иммунизации уязвимых слоев населения. По данным Фонда прямых инвестиций РФ, порядка 50 стран подали заявку на приобретение данной вакцины, а некоторые страны (Беларусь, Аргентина, Сербия) уже успешно применяют.

Согласно действующему законодательству, при ввозе незарегистрированных лекарственных средств на территорию Казахстана обязательно наличие электронной копии документа производителя, подтверждающего качество лекар-

ственного средства, с переводом на казахский или русский языки (сертификаты анализа или протокол испытаний или паспорт качества с показателями оценки качества). В настоящее время, постановлением Правительства РК от 15 декабря 2020 года № 850, утверждены Правила временной государственной регистрации вакцин против коронавируса COVID-19, произведенных в Казахстане.

С какими еще производителями вакцин, кроме российских, ведутся переговоры о сотрудничестве?

В настоящее время Министерством здравоохранения РК проводятся переговоры с производителями вакцин против коронавирусной инфекции, включая «Sinovac», «Sinopharm» (Китай), «Phizer» (США).

Какие вакцины разрабатываются в нашей стране?

В числе вакцин-кандидатов против коронавирусной инфекции, зарегистрированных Всемирной организацией здравоохранения, находятся 5 вакцин-кандидатов казахстанского производства. Первая — инактивированная вакцина, разрабатываемая Научно-исследовательским институтом проблем биологической безопасности Комитета науки Министерства образования и науки РК (далее — НИИ ПББ), находящаяся на стадии клинических исследований. Четыре другие — субъединичные вакцины, находящиеся на стадии клинических исследований и разрабатываемые:

- 1) Казахским национальным аграрным университетом совместно с Университетом Штата Огайо (США);
- 2) Казахским национальным аграрным университетом;
- 3) Национальным центром особо опасных инфекций им. М. Айкимбаева;
- 4) НИИ ПББ.

Что такое электронный паспорт вакцинации?

Электронный паспорт вакцинации — это медицинская история

вакцинации. Это ключевой модуль (функциональность) в сфере здравоохранения для оказания непрерывного ведения, контроля и мониторинга вакцинируемого населения. В данный момент разработка ЭПВ находится на стадии завершения. Работоспособность паспорта будет реализована посредством информационных ресурсов Министерства здравоохранения для медицинских работников, а для пациентов — посредством использования мобильного приложения eGov Mobile.

Электронный паспорт вакцинации будет доступен в мобильном приложении eGov Mobile непосредственно после прохождения процедуры вакцинации. В ЭПВ будут содержаться сведения о гражданстве, о виде вакцины, которую он получил, этапность процедуры проведения вакцинации, а также наблюдения в поствакцинационный период.

В интернете распространяются слухи о массовом чипировании населения посредством вакцинации. Насколько это правдоподобно?

Ни одна вакцинация в Республике Казахстан не предполагает никакого чипирования людей. Перед тем, как получить прививку, каждый человек имеет право ознакомиться с инструкцией, где дана информация о составе вакцины.

Почему вакцину от коронавируса разработали так быстро?

В период пандемии возникла острая необходимость в данной вакцине. Разработка вакцин от COVID-19 проходила в условиях крайней срочности на фоне массового заражения и гибели людей от коронавирусной инфекции во всем мире. Кроме того, фармацевтические компании вложили значительные ресурсы в быструю разработку вакцины из-за глобальности проблемы. Но скорость, с которой она была произведена, совсем не означает, что компании обошли стороной протоколы безопасности.

Что касается конкретно вакцины «Спутник V», то в НИЦЭМ им. Гамалеи, где она была создана, опирались на предыдущие разработки. Еще до пандемии Центр открыл технологическую платформу для создания вакцин и препаратов против РНК-содержащих оболочечных вирусов, к которым относится и коронавирус SARS-CoV-2.

Нужно ли вакцинироваться тем, кто уже переболел COVID-19?

Вопрос о вакцинации переболевших КВИ на сегодня обсуждается. Необходимо отметить, что по ряду мировых данных, антитела после перенесенной КВИ, исчезают по истечении 3-6 месяцев, после которой человек подвержен повторному заражению.

(Жалғасы. Басы өткен санда)

«Покровка» деген жерде Төлегеннің апасы – Жамал апай мен сол кісіге күйеубала болған Жарас деген інісі тұратын. Сарыағаштан жаңа келген кезіміз. Сол апайдың үйіне жиі барамыз.

Бір күні 42-ші автобуска көп кісілермен кірдік те, қолымызда Дәурен, жетегімізде Салтанат болған соң, маған алдан тез орын берілді де, Төлеген дүрмекпен соңғы жаққа қарай жылжып кетті.

Біраздан соң, адамдар сейіле бастаған кезде, Төлеген қайда екен деп артқа қарасам, автобустың соңғы жағында арабын бес-алты жігіті отырған екен, соларға Төлеген қосылып кетіпті. Маған олар қызу әңгіме үстінде құсап көрінді. Төлегеннің араб тілін білмейтінін білемін, бұлар қайтіп түсінісіп отыр екен деп, ішімнен таңқалып отырдым. Автобустан түсерде әлгі арабтар Төлегенмен шала орысшаларымен, қимастықпен сүйісіп қоштасып жатыр. Беттерінде Төлегенге деген ынтықтық, ризашылық та бар. Машинадан түскен соң, жолда:

– Әй, ана жігіттерді неге сонша өзіңе қиылдырып қойдың? – дедім.

Сөйтсем, Төлеген олардың арабтар екенін білгеннен соң, танысу үшін «Құлқуалладан» бастаған. Өзі шалдың баласы болғандықтан ба, кейде үйде ешкім болмаса, мен иіс шығарсам болды, мені таң қалдыру үшін молдаға құсап отырып, қырағаттап Құран оқи жөнелетін. Мен ол кезде Құранды онша біле қоймаймын, «Құлқуалланы» үш қайырып, «субханалламен» бітіретінмін. Осы Құран білетіні оған көмектескен екен. «Құранды жайлап қырағаттап оқи бастаған едім, олар да қосылып кетті, сөйтіп олармен тіл табысып кеттім де, оларға мұсылман екенімді осылай түсіндірдім, кейбір мен оқыған сүрелерді олар да оқып қызық болды» дейді.

Бір күні Жұмабай Тәшенов ағаның үйіне барып отыр едік. Аға Төлегенге «Бір ақынның мерейтойын өткізіп, толық жинағын шығару үшін он төрт ақынның кітабы сызылды, сен де барсың-ау деймін», – деді.

Ертесіне Жазушылар одағына барып білсе, Төлегеннің де кітабы сызылған екен. Бұл – 1966 жылдың октябрь айы. Жинақ жыл жоспарына ілінбепті. Бұл оған жалғыз шешесінің қайтыс болғандағы күйігінен кем түскен жоқ. Түкке зауқы соқпайды, әбден құлазып кетті. Күнде Жазушылар одағына жүгіреді. Онысынан ештеңе шықпайды. Біздің де әбден берекеміз қашып бітті. Ол жалғыз еді. Қарақалпақстандағы бірге туған апалары да сүйеніш болудың орнына: «Сен көз алдымызда жүрмей, Алматыға кетіп қалдың» деп кінәлайтын. Сол себептердің бәрі оған бір күні: төбесіне «Ғафу Қайырбековке» деп, «Жалғыздық» деген өлеңін жазды.

*Болғанмен бойда қандай күш,
Не жетсін, бауырың болғанға?!
Жападан жалғыз мен байғұс,
Келе жатқандаймын орманда.*

*Жаралып па ем деп жейдемен,
Тас-талқан болам кейде мен.
Мен – жерге түскен жалғыз дән,
Жапырақтардан сөйлеген.*

*Сыздауы менің арқамнан,
Өтпеген, сірә, жон бар ма?
Суындай таудың тарқалған,
Адастым талай жолдарда.*

*Кешетін сазды етікпен,
Басында ердің аз ба күн?*

*Осынша арманды ертіп мен
Теңізде қирай жаздадым...*

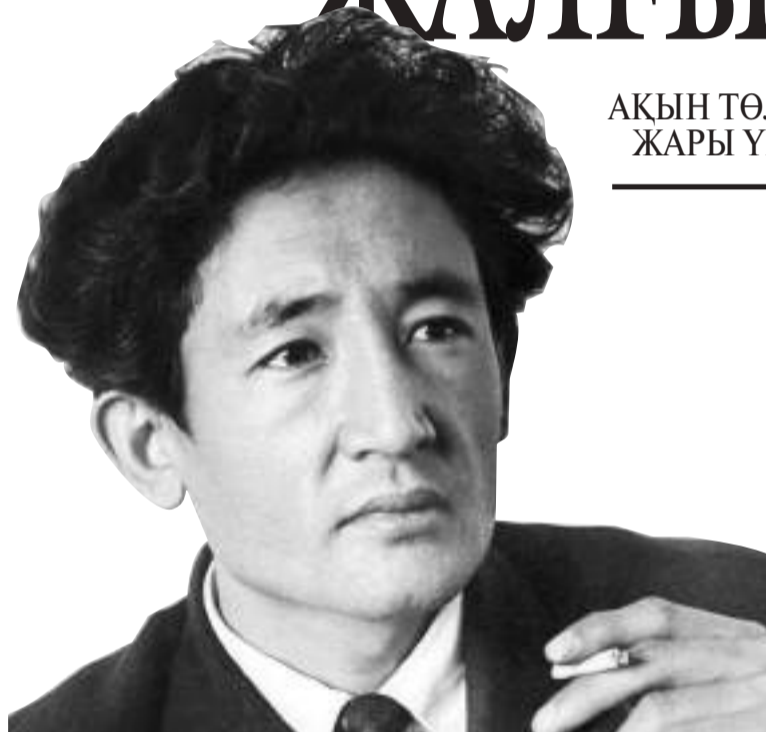
*Қайтейін, қайран, құрбым-ай,
Күн кештім маңдай терменен.
Жыласам қой дер бұл Құдай,
Аға да маған бермеген.*

*Шығам деп шырқап асқарға,
Тайғанда табан тастарға.
Сүйендім арлы достарға,
Армандай қарындастарға.*

*Сүйендім сенбей жалаға,
Алыстан жеткен хаттарға.
Баламнан кіші балаға,
Әкемнен үлкен қарттарға.*

ЖЕРГЕ ТҮСКЕН ЖАЛҒЫЗ ДӘН

АҚЫН ТӨЛЕГЕН АЙБЕРГЕНОВТИҢ
ЖАРЫ ҮРНИСАНЫҢ ЖАН СЫРЫ

*Жарған ем бүршік, жанардың,
Жалының балап арға мен.
Арқасыменен солардың
Аунаттым талай қарға өлең...*

*Секілді менің тағдырым,
Тағдыры корабльдердің.
Сан кепті менің жаңбырым,
Көзінде лала гүлдердің.*

*Көктемдер жетті мені іздеп,
Тұндырып сайға салқын қақ.
Сөйледім Қара теңізден,
Қара семсердей жарқылдап.*

*Қуатыменен қос қолдың,
Қала да болдым қамалсыз.
Балға да болдым, төс болдым,
Қайрақ та болдым, амалсыз.*

*Теріс те боран ұштым мен,
Көтеріп бәрін еңсеммен.
Күндерде осынау үстімнен,
Үкілі бақтар теңселген.*

*Десем де жсауған оқтарға,
Жауынгер болсам, жалғыз бар.
Кейде амал таппай тоқтарға,
Қаламын соқса жанға ызғар.*

Дүние саларынан екі-үш ай бұрын, түнде ұйықтап жатқан жерімнен оятып алып, өлең оқыды. Түріне қарасам, онда ұйқының нышаны да жоқ. Күні бойы бала-шағаның қамымен жүгіріп, казып, шаршаған маған мұнысы әуелі ұнаған жоқ еді. Біртіндеп менің ұйқым да шайдай ашылды. Алдын бір тыңдағанмын, онда

отыз-қырық шақты шумақ еді. Енді мұндағысы жүз жетпіс төрт шумақтан тұратын үлкен поэма екен. Үйлесімді ұйқастар мен тын теңеулер тұнып тұр, басынан аяғына дейін жатқа оқыды. Сонда:

– Мұны ойыңда тұрғанша қағазға түсіріп қойсаңшы, әйтпесе, мен жазайын, – деп едім: «Сенің ойыңша, бұл қазір пайда болып, қазір жоқ болатындай көрініп тұр ғой. Мен оны толғатқалы қашан!» деп әзілге айналдырды. «Мына дүние жасы ғой, жинақты шығарудың сарсаңына түскенше осылай жаза берсең болмай ма?» дегенде, маған мынадай уәж айтты: «Иә, сен анау етті асыпсын делік, неге сен сонымен қатарласа басқа да тамақ жасай бермедің? Пісірілген ет желінсе екен дейсің.

де жок. Сол үйдің өзін қарызданып сатып алғанбыз. Ол қарыз алған адамдарымыз Төлегеннің болашағына сеніп, оның кітабы шыққан соң құтыласыңдар деп ұзақ мерзімге берген. Біз үшін ол ақша тегін сияқты. Екеуіміз отыра қалып ойласамыз. «Бір үйді бір адам да асырайды. Біз болсақ екі адамбыз, бес баланы үйге қамап тастап, мен жұмысқа шықсам деп қоямын. Ал сенің тапқаныңды қарызға берсек, кітап неше жыл жоспардан өтпей қалса да, қарыз берген кісілерді ренжітпес едік» деймін. «Кедей күнде байиды» дегенді біріміз ұмытсақ, екіншіміз айтып күлеміз де, ештеңе ойламаймыз. Бір күні мен оған «осы қарыздан тез құтылар едік, мына балалар егіз болып шаршатып тұрғаны-ай.

Егер жалқы болса, кім болса соған елу сомға бақтырып, жұмысқа шықсам, қара жұмыс болса да жүз елу сом тапсам, жүз сомымен күн көрсек. Сен жұмысқа орналаспаң да, өлеңінді жаза берсең болар еді» деп едім. Сонда ол маған мынадай тоқтау айтты:

– Сен неге бостан босқа тарығып отырсың? Тек аман болсақ, болғаны, қазірше жейтін тамағың бар, қазірше киімді ойламай тұра тұр. Кітап шықса, бәрі де орнына келеді. Бізге жаратқан перзент беріп отыр. Мен жеті атадан жалғызбын, менің айналамда осылар өссе болды. Қазірше мыналарға ренжімей қара, әрқайсысын тілеп алғаным жоқ деп жекіме, мен тіледім» деп қамығыңқырап қалды да: «Ертең – менің туған күнім. Соған дайындалайық» дегені, бұл – жетінші наурыз болатын. «Егіз қыздың жайлығын жуып, кептіре алмай, жылт еткен күннің көзіне қайта-қайта алып шығамын деп жүріп, менің екі қолым ауырып қалды. Мен саған көмекке екі қыз алып келемін» деп ол тез арада өзінде керекті ақша және сөмкелерді қолына алып шығып кетті. Кешке қарай екі қыз бен бір жігітті ерте келді. Бәрінің қолында көтерген заттары бар. Сол қыздар ертеңгі туған күнге дайындыққа көмектесті. Ал, қасына ертіп келген жігіт Марат Отаралиев екен, оны дүкенге ала кетті. Және де туған күнге қонақтарды шақыра келетін болды. Сол жолы туған күнін ылғи өзінің жолдастарымен өткіздік.

1967 жыл. 1-мамыр мерекесі күні ешкімді де үйге шақырмадық. Өзіміз де еш жаққа баруды ойластырған жоқпын. Күнде үйден қонақ үзілмейтін. Сол күні екі қыз бесікте, екі бала ойнап жүр. Таңертең Төлеген орнынан тұрды да, шайланып болған соң, өзінен өзі үйге сыймай, не істерін білмей, біртүрлі көңілсіздік күй кешті. Барды да төсегіне жатып қалды. Мен балалармен әлекпін. Түс ауа берген кезде үйге бір жолдасы келді. Ойпырм-ай, қуанғанын көрсеніз, өте көңілденіп кетті. Жаңағы жолдасына «Мені алып кетейін деп келдің бе?» деп жина-

лып, киіне бастады. Сағат екінің шамасы, екеуі шығып кетті. Енді мені біртүрлі ойлар қамап, не істерімді білмей отыр едім. Көрші тұратын студент келіп «Мерекеге аға екеуіңіз үйге жүріңіздер, қонаққа шақырып келіп едім» деді. Рақметімді айтып, «Төлеген жоқ, мен балалардан шыға алмаймын, тастап кететін адам болмай тұр» дедім. Көп өтпей, шешесім келіп тұр. Шешесі: «Балаларды мен қарап отырамын. Сен жалғыз үйде отырарсың ба одан да біздің үйге жастарға бар, мерекелендер» деп қоймады. Мен киіндім де, көршінің үйіне бардым. Ән айтылып, күй шертіліп, дастарқан басы өте көңілді екен. Мен де қалыспай, әзіл-құлкілерді жібермей араласып отырдым. Сол, бес шамасы болатын, үйден хабар алайын деп есіктің алдына шығып едім, жаңағы қонақта отырған жігіттердің біреуі қызыңқырап қалған, жасы менімен қатарлас, тиіп тұрған үйге шығарып салмақшы болып бірге шықты. «Мен осында тұрамын, рақмет, қайта қойыңыз» десем, қояр емес, мен ыңғайсызданып тұрмын. Әлгі көнбейді, содан соң қаттырақ сөзбен қайтаруға тура келді. Үйге кіргенім сол, Төлеген де келіп қалды. Көрші екеуімізді қонаққа шақырғанын, содан мен үйге оралғанды айтып жатырмын. Есіктен қарап тұрды да, қайта шығып кетті. Бұл қайта көршіге бара жатқан болар, жаңағы жігіттерге күйеуімді көрсетіп, мысын басып тастайын деп арқасынан сәл кешігіп ере шықтым, менің шыққанымнан ол бейхабар. Ол көршінің үйіне емес, төмендеу тұратын бір үйге кіріп кетті. Мен далада күтіп тұр едім, екі бала шауып жетіп маған келді, екеуін ертіп жаңағы үйге кірдім. Бағанағы ертіп кеткен жігіт мен кіріп келгенімді көргенде қатты қызарақтап, қысылып қалды. Төлеген бір қызбен отыр. Не дерімді білмей қалдым. Артқа шегіндім де, балалар көріп қоймасын деп, екеуін жетектеп, тез қайтып кеттім. Үйге келе жатырмын. Енді ашу мен қызғаныш қыса бастады. Аяғым жерді сезбейді. Кірдім де киімдерімді, құжаттарымды ыңғайластырып бір чемаданға салып жатып ішімнен ойладым: «Мынау не тіршілік, бұған барлық баланы да, үй-жайды да тастайын да кетейін. Не істесе, сол істесін» деп іштей ашуға бастым. Сөйтіп жатқанда ол даладан кіріп келді. Мен оған жай ғана: «Сенің ішкі дүниенді мен байқамаппын, сен «жалғызбын, жалғызбын» деп қоймаған соң, бес баланы дүниеге әкелгеніме сен кінәлісің! Енді бәріне ие бол, елге апарып тастайсың ба, не «шешесі тастап кетті» деп детдомға бересің бе, өзін біл! Мен төркініме баратын әйел емеспін. Өз күнімді өзім көремін» дедім де жинала бастадым. Төлегеннің үгітіне көнейін десем, іс-әрекеті, ойым, өкпем – бәрі мойын бұрғызбай тұр. Кетіп қалайын десем, арғы жағы қиын тіршілік, айтуын айтсам да балаларды қайтем, не істерімді білмей, тұрып қалдым. Еркек басымен жылынып ол тұр. Бір кезде сонша шаршау, ашу бәрі-бәрі қосылып кетті ме, көңілім езіліп, көзімнің жасы көлдей болып, бірінші рет жыладым. Бұл оқиға есіме түскен себебі, сол күнгі жылауым түк те емес екен ғой. Нағыз жылау ол кеткеннен соң басталды емес пе?!
(Жалғасы бар)

Жазып алып, өңдеген
Салтанат АЙБЕРГЕНОВА

				Мұхаммед ...				Нью-тон	Кетчуп				Мәрмәр (орыс)				Тұмсық атқуы	
Абу-....	Қама-жай			Грек әріпі		Туған шеше		Темекі маркасы	Өсем-леу (син)		Радио арна	Ағылшын "мырса-сы"		Кір жуу ұнтағы		До, ми	Қуан-ның (син.)	Теле-арна
Қала (көне)	Қатар аста-насы	Юни-тер серігі		...- жағал				Өзеннің әжесі				Көлік түрі	2	Қожа (син)	Мыл-тық ұшы			
				Жинал	Одис-сей отаны	Жорая ...				Жаңбыр посері	Түспел	... по-годи!	Қара сиқыр			Ақша түрі	Тік ұшық маркасы	
	Классет тағамы		Жағалау (син)				Та, ...		Рас (син)				Авария (жүрек)		Серке			
					Ағыл-шын әйелі	Ева				Му-... (жәшігі)			Кір жуу ұнтағы					Коньяк маркасы
	Қолқа ауруы		Грузин ақшасы	Алма (ант)		... те, да, де						... Тур-ман		Келісім (син)	Қырғы-зия жыр			Ұшақ маркасы
Көп (син)				Кел (ант)											Көжек			
Молда		Ішкен адам		Мидак әлек								Тіл		Көне Рим тғыны	... - ауыр	Крис ... (оша)		
		Пави-рус қайығы		Теле-фон жүйесі		Сібір ұлты							... Көкілба-ов		Намыс (син)			Будда
	Танк маркасы	Жеті қазына-ның бірі		Ұлттық тағам	Заң тар-мағы								Күреск	Вич				Жапония қарап барыңды ...
	... Но-вович (той мо-дель)	Ұшақ	Егу (син.)											Жаз ...		Томас Мор ілімі	Алан (син)	
				Тик ...				Көңіретін шәкісі	Мәрия	Орыс әйел есімі	Жұмаг-ұлова	Жер өлшемі		Аяқ ісі			"...-на"	
Саз стилі	Мент жо-рығы		Өркен-деу, өсу (син)	... Хрис-тиян Андер-сен	Шіркеу діні өкілі			Картон-тан жа-салған тағам				Озен	...-зу ету	Зер		Кес (син)	Қойшы монгол	5
				Аман-сыз ...?		Сы-зықша (орыс)				Авто-мат белгісі		Жұрнақ		Бал беруші				...-жон
	Дни сөз					...- бәлкі		Шаруа (син)	Ким ... Сен			Ұшақ маркасы	Соңғы нота	4				
						Корей ақыны		Табан таңба-сы			... Бай-зақов				Алмас		Есім	
Жан Батист ...	Шығу тегі		Мен, ..., ол					Үнді-ліс сиқыр-шы	"... ру-лем"		Брюс ...			Арлы (син)				

Көршілер әңгімесі...
 - Кеше сіз әйеліңізге неге соншама қатты айқайлап тиістіңіз?
 - Ол ақшаны қайда жұмсап жібергенін айтпай қойды.
 - Ал, жарайды, солай болсын дейік, бүгін неге айқайладыңыз?
 - Бүгін ол ақшаны қалай жұмсағанын түп-түгел айтып берді...

Әзіл-Шыны АРАЛАС

Бір күні бір ауданның әкімі қатты ауырып емханаға түседі. Оның артынан қымбат көлік мінген адам сұрап келіп жатыр. Бір күні үстіне ескі киім киген бір шал хал сұрауға келеді. Әкім орнынан тұрып құшақтап көріседі. Алып келген сорпасын «дәмді болыпты» деп рахаттана ішеді.

Кетерінде сумкасына түрлі-түрлі тағамнан салып жолға дейін шығарып салды. Сонда әкім:
 - Әкім мырза, сізге қымбат көлік мінген адамдар келіп хәліңізді сұрайды. Сіз тіпті орныңыздан тұрмай көз қырыңызбен амандасасыз. Әкелген тағамдарын да жемейсіз. Ал мына келген шалдың

тамағын жеп, тіпті тағамға дейін шығарып салдыңыз. Неге? - деп сұрайды. Сонда әкім:
 - Менің бес ұл, жалғыз қызым бар. Келіп кеткен байлардың қыздары менің үйімде келін. Ал менің қызым осы шалдың келіні. Сондықтан да ол қандай тағам алып келсе де мақтап ішер едім, - деген екен.

Дайындаған: Қажымұқан ҒАБДЛЛА

№4 санында шыққан сөзжұмбақтың жауабы

SpaceX ҒАРЫШҚА 3 ТУРИСТ ҰШЫРАДЫ

2021 жылы америкалық кәсіпкер Илон Масктың SpaceX компаниясы 3 туристі Халықаралық ғарыш станциясына жеткізеді. Олар станцияда 8 күн болады.

Ұшуды ұйымдастырып отырған Аxiom Space компаниясы америкалық және канадалық инвесторлар Ларри Коннор, Марк Пэтти мен израильдік кәсіпкер Эйтан Сиббени SpaceX компаниясының Crew Dragon ғарыш кемесімен XFC-ке жіберетінін мәлімдеді.

Олармен бірге экипаж капитаны ретінде бұрынғы NASA астронавты, қазіргі уақытта Аxiom Space вице-президенті Майкл Лопес-Алегриа бірге ұшады.

Axiom Space 2020 жылы SpaceX-пен XFC-ке 3 туристі ұшыруға келіскен. Жоспар бойынша рейс осы жылдың соңына дейін орындалады. Туристер станцияда 8 күн болады.

Business Insider хабарлауынша, Ax-1 деп аталған миссия қазан айына жоспарланған. Стивтен басқа, ұшу тобында актер Том Круз және кинорежиссер Даг Лайман болуы мүмкін. Бұған дейін Universal Pictures ғарышта таспаланатын алғашқы фильм туралы келіссөздер жүргізіп жатқанын хабарлаған болатын.

Фильм негізінен Халықаралық ғарыш станциясында түсіріледі. Осыған байланысты актердің ұшуы XFC-ның рейстер тізіміне енгізілген.

Айта кетейік, мамыр айында АҚШ кәсіпкері Илон Маск ғарышта әлемдегі алғашқы фильмді түсіретіні белгілі болған еді. Бұл жобаға NASA да қатысады.

Жауынгерлік жанрада түсірілетін туындының әлі ресми атауы жоқ. Оның бюджеті 200 миллион долларға бағаланған.

ИНВЕСТИЦИЯЛАР – ҒЫЛЫМИ-ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ ДАМУҒА БАСТАҒАН ЖОЛ

ҚазҰУ IT, инновациялық және медико-биологиялық кластерлерді қамтитын «Әл-Фараби» ғылыми-технологиялық алқабын (FTA) құру жөніндегі ірі инвестициялық жобаны іске асыруға кірісті.

Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ түркиялық «Görkem Co.» компаниясымен IT-технологиялар мен медицина саласындағы зерттеулерді дамыту және жоғары білікті мамандарды даярлау үшін қажетті объектілер құрылысын бастау туралы ұзақ мерзімді инвестициялық келісімге қол қойды. Тараптар келісімді кезең-кезеңімен іске асыру туралы уағдаластыққа қол жеткізді. Инвестицияның жалпы сомасы – 1 млрд. АҚШ доллары.

Бүгінде әлемнің жетекші университеттері адами капиталды қалыптастыра отырып, инновациялық экономиканың өсу нүктесі ретінде өз елдері мен тұтас өңірлердің дамуын айқындауда. Дамыған елдердің озық тәжірибесі көрсетіп отырғандай, мұндай технологиялық алқаптар ғылым, білім және инновациялар өндірістің үштұғырлығы негізінде ірі университеттер базасында қалыптасады.

ҚазҰУ мақсатты түрде әлемдік деңгейдегі зерттеу университетіне айнала отырып «Әл-Фараби» ғылыми-технологиялық алқабын құру бастамасын алға тартты. Жоба Елбасы Н.Назарбаевтың қолдауына ие болды. Әлемнің 150-ден астам жетекші жоғары оқу орындарын біріктіретін «Жаңа Жібек жолы университеттерінің Альянсы» Халықаралық IT-кластерін құру бойынша жұмыстар жүргізілуде. Оның өзегін «Silicon Valley» моделіндегі

IT-технопарк және ҚХР үкіметінің гранты бойынша ҚазҰУ-ға ұсынылатын суперкомпьютер құрайды. Бұл туралы келісімге ел Президенті Қ.Тоқаевтың Қытайға сапары барысында қол жеткізілді.

Сондай-ақ, FTA құрамына инновациялық және медико-биологиялық кластерлер кіреді. Ғылыми-зерттеу зертханасы бар 500 орындық көпсалалы клиника салынатын болады. Медико-биологиялық кластерді құру әлемдік деңгейде медициналық қызметтер

көрсетуге, заманауи технологиялар трансферті жүзеге асыруға, сонымен бірге О.Корея, Манада, Түркия және АҚШ медицинасындағы менеджменттің озық тәжірибесін пайдалануға мүмкіндік береді.

«Ірі инвестициялық жобаны іске асыру үшін біз ҚазҰУ-ды кездейсоқ таңдаған жоқпыз. Біз сенімді әрі болашағы зор серіктесті табу мақсатында қазақстандық білім беру нарығын мұқият зерттедік. Ғаламдық рейтингте 165 орынға ие Түркі және Ислам әлемінің үздік университетімен ынтымақтастық халықаралық деңгейдегі жобаны жүзеге асыруда жана мүмкіндіктер ашып, достас елдеріміздің қарым-қатынасын одан әрі нығайтуға мүмкіндік береді», — деді кездесу барысында «Görkem Co.» компаниясының бас директоры Осман Мимарсианогулу.

Шартқа сәйкес инвестор объектілерді салып, оларды қажетті жабдықтармен жабдықтайды және мемлекеттік меншікке тапсырады. Шығындарды өтеу бірлескен операциялық қызмет есебінен жүзеге асырылады. Ағымдағы жылы инвестициялық жобаның бірінші кезеңін іске асыруды бастау жоспарлануда.

qazaquni.kz

Меншік иесі:
«Қазақ үні» ЖШС
ҚАЗАҚ ҮНІ
Президент –
Қаныш ЖАРЫЛҚАСЫН

Бас редактор – Құлтөлеу МҰҚАШ
Бас редактордың бірінші орынбасары –
Зейнолла АБАЖАН
Qazaquni.kz ақпарат агенттігінің
Бас редакторы – Азамат ТАСҚАРАУЛЫ
Жауапты хатшы – Гүлмира САДЫҚ

Бөлім редакторлары:

Дастан ЕЛДЕС (орыс редакциясы)
Айнұр АХМЕТ (мәдениет)
Нұржан АСАН (көркемдеуші)

АЙМАҚТАҒЫ ТІЛШІЛЕР:

Астана тілшілері:

Азамат ТАСҚАРАУЛЫ

(8-702-931-89-86)

Жасұлан ИСА

(8-776-120-19-72)

Ақмола облысы:

Бақыт СМАҒҰЛ (8-701-626-77-66)

Арқалық қаласы:

Нұрсұлтан НҰРМАН

(8-702-688-84-87)

Алматы облысы:

Айтақын БҮЛҒАҚ (8-702-239-62-99)

Мәди ИСЛАМ (8-775-119-12-13)

Мырзағали НҰРСЕЙІТ (8-701-771-6496)

Қанат БИРЖАНСАП (8-775-323-0850)

Батыс Қазақстан облысы:

Қажымұқан ҒАБДОЛЛА

(8-701-111-61-05)

Жезқазған қаласы:

Жанат АСАНҚАЛИ

(8-702-384-12-00, 8-707-261-20-98)

Сәтбаев қаласы:

Абдолла ДАСТАН

(8-71063) 7-20-97, 8-777-302-46-79)

Қарағанды облысы:

Ахметқали ХАЛЕНОВ (8-701-450-30-18)

Қостанай облысы:

Төлен РАМАЗАНҰЛЫ (8-701-174-06-70)

Семей қаласы:

Рахат АЛТАЙ

(8-775-998-15-39)

Түркістан облысы:

Әбдіғалпал АЙДАР

(8-702-475-75-66, 8-771-390-73-75)

Асылхан ӘЛІ (8-701-626-88-32)

Түркістан қаласы:

Әтіргүл ТӘШІМ (8-702-489-47-23)

Тарату бөлімі:

Астанада:

Жасұлан ИСА

(8-776-120-19-72)

Шымкентте:

Мүтән ИСМАЙЫЛ (8-701-692-1340),

Астанада «Алты Алаш» (87015728847)

дүңгіршіктерінде сатылады

Газет ҚР Мәдениет және ақпарат

министрлігінде 19. 12. 2012 жылы тіркелген.

Күәлік №13976-Г (Алғашқы күәлік

№1270-Г, 01. 08. 2000 жыл).

Автордың пікірі мен редакция көзқарасы сәйкес келе бермейтінін ескертеміз.

Қолжазбалар өңделеді және қайтарылмайды.

Жарнама мәтініне жарнама беруші жауап береді.

Газеттен көшіріліп басылса, сілтеме жасалуы шарт.

Газетте «Қазақпараттың» материалдары пайдаланылды.

Газет «Қазақ үні» компьютер орталығында беттелді

АЙЛЫҚ ТАРАЛЫМЫ – 60 400

ЖАЗЫЛУ ИНДЕКСІ – 65380

Редакцияның мекен-жайы:

050006, Алматы қаласы, Қалқаман-3

ықшамауданы, С. Сейітов көшесі, 11 үй

Байланыс телефоны:

8 (727) 398-57-31

E-mail: qazaquni2000@gmail.com

www.qazaquni.kz

Кезекші редактор –

Дастан ЕЛДЕС

ТОО «Қазақ үні»

БИН 000540006784

ИИК KZ50856000000385541

АГФ АО «БанкЦентрКредит»

г. Алматы, БИК КСВКЗКХ, Кбе 17

Газет «Алматы-Болашақ» баспаханасында

басылды. Алматы қ., С. Мұқанов к., 223 б.

Көлемі: 6 баспа табақ

Ⓐ – материалдың жариялану ақысы төленген

■ РҮННИАТ

ДӘРІГЕРЛЕРГЕ АРНАЛДЫ

Елордамызда COVID-19 індетімен күресте алдыңғы шепте жүрген ақ халатты абзал жандарға арналған М.Әуезовтің «Абай – Тоғжан» музыкалық драмасының қойылымы өтті. Мұндай игі шараны Нұр-Сұлтан қаласы әкімдігінің «Музыкалық жас көрермен театры» ұйымдастырды.

Шара барысында театр директорының орынбасары Алмас Шоман сөз сөйледі. Ол алтын уақыттарын арнап, музыкалық қойылымға келген медицина қызметкерлеріне барлық ұжым атынан алғысын білдірді.

– М. Әуезовтің «Абай – Тоғжан» музыкалық драмасы бүгін медицина саласының қызметкерлеріне арнайы сахналанды. Қазіргі пандемия жағдайында ауыр індетпен күресіп жатқан дәрігерлердің еңбегі орасан зор екені бәрімізге мәлім. Біздің артистеріміздің сіздерге арналған қошеметі мен құрметін қабыл алыңыздар, — деді театр директорының орынбасары Алмас Шоман.

Қойылымды елуге жуық медицина қызметкерлері тамашалады. Атап айтқанда, Нұр-Сұлтан қаласының №4, №7, №9 қалалық емханалардан және Ұлттық нейрохирургия орталығы мен Ұлттық ғылыми кардиохирургия орталығынан келді.

– Бүгінгі қойылымдағы актерлердің шеберлігі мен барлық музыкалық аспаптардың жанды дыбыстары жаны-

мызды жадыратпай қоймады. Біз өте қуаныштымыз. Театр ұжымы бізге осындай керемет көңіл-күй сыйлады, шаттана отырып тамашаладық. Сол үшін алғысымды білдіремін. Коронавирустың емі табылып, тезірек бүкіл әлем пандемияның құрсағынан шықса екен деймін. Еліміз аман болсын! — деді №4 қалалық емхананың дәрігері Арайлым Сейданова.

Театр ұжымының арнайы шақыруымен бүгінгі «Абай–Тоғжан» қойылымын тамашалап шықтым. Қойылым өте жоғары деңгейде өтті. Біздерге, мына әлемді жаулаған пандемиямен күресіп жатқан ақ халатты абзал жандардың еңбектерін ерекше бағалап, құрметпен қараған театр ұжымына алғысымды білдіремін, — деп №9 қалалық емхананың мейірбикесі Назерке Бердалиева өз пікірімен бөлісті.

«Абай – Тоғжан» музыкалық драмасы – қазақтың ұлы ақыны Абай Құнанбайұлының бозбала кезеңінен көрініс беріп, алғашқы махаббатын шыннайы сипаттайтын сахналық туынды. Қойылымды тамашалаушылар XIX ғасырға аяқ басып, Абайдай адамзат тарихындағы біртуар тұлғаның әлеміне саяхат жасайды. Сондай-ақ, сол кездегі жастардың жарқын тұрмыс-тіршілігімен, салт-дәстүрімен, өзара қарым-қатынастарын жақын танысады. Осындай құбылыстар Абай мен Тоғжанның махаббатының туындауына себеп болады. Жас Абай тағдырдың жауымен Тоғжандай сұлуды кездестіріп,

өмірінде алғаш рет махаббаттың балғын дәмін сезінеді.

Спектакльдің инсценировка авторы Мирас Әбіл, режиссері Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері Асхат Маемиров, қоюшы-режиссері Алма Сырмирова, композиторы Бауыржан Ақтаев, балетмейстері Шырын Мұстафина, хормейстері Ғалымжан Берекешев.

Әділғазы КЕРЕЕВ

ҚАЗАҚТЫҢ МҰҢЫ МЕН ШЫНДЫҚТЫҢ ЖЫРЫ – «ҚАЗАҚ ҮНІ» ГАЗЕТІНЕ ЖАЗЫЛЫҢЫЗДАР!

ЖАЗЫЛУ ИНДЕКСІ – 65380

«Қазпошта» арқылы жазылу бағасы:

1 ай	қала	429,24	3 ай	қала	1287,72	6 ай	қала	2575,44	12 ай	қала	5150,88
1 ай	ауыл/аудан	447,86	3 ай	ауыл/аудан	1343,58	6 ай	ауыл/аудан	2687,16	12 ай	ауыл/аудан	5374,32